

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΜΟΝΥΜΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΙΑ'	ΤΕΥΧΟΣ 9 ^ο	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1984	Γραφεία: Οδός Μαυρομυιάη 7 Αθήνα 116 79 Τηλ. 36 21 651 65 99 783
----------	--------------------------	----------------	---

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
(ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΚΟΜΙΤΑΤΟ)
1906

ΠΑΝΑΓ. ΔΑΓΚΛΗΣ
Ύπαρχηγός Γενικού Έπιτελείου
Πρόεδρος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΥΜΑΣ
Γεν. Διευθυντής ΣΠΑΠ
Σ. ΣΠΥΡΟΜΙΛΙΟΣ
Άρχηγός Χειμάρας
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΛΑΣ
Άνθυπίαρχος
ΧΑΡ. ΛΙΑΜΠΕΝΣ
Άνθυποπλοίαρχος
ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ
Λόγιος
ΜΙΑΤ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ
Ύφηγητής Πανεπιστημίου
ΧΡ. ΧΡΟΝΗΣ
Ύπολοχαγός Οικονομικού
ΠΕΡ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ
Δικηγόρος
ΧΡ. ΜΑΛΑΜΟΣ
Ταγματάρχης Μηχανικού
ΓΕΩΡΓ. ΓΑΓΑΡΗΣ
Δημοσιογράφος
ΑΥΓ. ΑΒΕΡΩΦ
Πολιτευτής

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
(ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ)
1934

Έπίτιμος Πρόεδρος
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΚΚΑΛΙΝΟΣ
Όμότιμος Καθηγητής
του Πανεπιστημίου Αθηνών
Άκαδημαϊκός

ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΠΡΟΕΔΡΟΙ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΛΑΧΟΣ
Ό από Ιωαννίνων Αρχιεπίσκοπος
Αθηνών και πάσης Ελλάδος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΥΜΑΣ
Γεν. Διευθυντής ΣΠΑΠ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΠΑΛΗΣ
Στικιτηγός
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΑΛΑΝΟΣ
Άκαδημαϊκός
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ
Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΙΚΚΑΛΙΝΟΣ
Άκαδημαϊκός
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΒΑΡΕΤΟΣ
Δικηγόρος Δημοσιογράφος

“ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ”
ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΜΩΝΥΜΟΥ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑ - ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΑ: δόδς Μαυρομιχάλη 7
ΑΘΗΝΑ Κ.Α. 10679
ΤΗΛ. 36.21.651

Ύπεύθυνος σύμφωνα με τό Νόμο:
ΑΛΕΞ. Χ. ΜΑΜΜΟΠΟΥΛΟΣ
Άγία Παρασκευή Άττικής - Τερψιθέας 64
Κ.Α. 15341
Τηλ. 6599.783

Φωτοστοιχειοθεσια: Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΗΣ
Μαυρομιχάλη 7, Άθήνα - Τηλ 36 36 325

Φωτοπορεία ΕΠΕ
Φειδίου 2, Αθήνα 10678
Τηλ. 36.27.309

"ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ"

ΔΕΛΤΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΙΑ'	ΤΕΥΧΟΣ 97	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1984	Γραφεία: Οδός Μαυρομιάλη 7 Αθήνα 106 79 Τηλ. 36.21.651 - 65.99.783
----------	--------------	----------------	---

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΔΡΥΣΙΣ 1906 - ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ 1934

ΕΙΣΔΟΧΗ "ΦΙΛΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ", 1976

ΟΔΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΑΛΗ 7 - ΑΘΗΝΑΙ

ΤΗΛ. 3621.651 - 6599.783

ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑταιρεία» ὀργανώνει τὴν 7ην Νοεμβρίου 1984, ἡμέραν Τετάρτην καὶ ὥραν 7.30' μ.μ. εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Ἐλευθ. Βενιζέλου 22 - Ὀμήρου, τὴν πρώτην κατὰ σειράν Πνευματικὴν ἐκδήλωσιν τῆς περιόδου 1984-1985.

Κατ' αὐτὴν μετ' εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου θά ὀμιλήσῃ ὁ κ. Δημοσθένης Κόκκινος

Μέ θέμα: Δημήτρης Σαλαμάγκας ὁ περιλειπόμενος τῶν Ἰωαννίνων.

Παρακαλοῦμεν ὅπως εὐαρεστηθῆτε νά τιμήσετε τὴν Ἡπειρωτικὴν ἐκδήλωσιν μέ τὴν παρουσίαν σας.

Ἵ Ο Πρόεδρος

ΑΛΕΞ. Χ. ΜΑΜΜΟΠΟΥΛΟΣ

Ἵ Ο Γεν. Γραμματεὺς

ΣΤΑΘ. Δ. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ

Ἵ Κοσμήτωρ
ΕΥΘ. ΝΙΚΟΥ

Ο ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

ΤΟΥ ΧΑΡΙΣΗ ΓΙΑΚΗ, Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

Στό γ' ἄσμα οἱ δύο ἀγωνιστές, ὁ Φωτεινός καὶ ὁ Φλῶρος, πίνουν κι εὐχονται καλορίζικο τὸ γάμο τῶν παιδιῶν τους πού τὸν ὀρίζουν γιὰ τὴν Κυριακὴ τοῦ Ἁθωμᾶ. Καί πάλι θλίβεται ὁ γέρο ἀγωνιστὴς στὴ σκέψη πῶς ἀπὸ τοὺς γάμους τῶν Ρωμιῶν γεννιοῦνται δοῦλοι, μιά σκέψη πού τὴν ἔκανε μέ φρίκη ὁ Λόρδος Μπάυρον, ὅταν εἶδε τίς ὠραίες Ἀθηναῖες νά χορεύουν σὲ λαϊκὸ πανηγύρι καί πῆρε αἰσιόδοξη τὴν ἀπάντηση ἀπὸ τὸ μεγάλο Σολωμό.

Ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς ἀναγαλλιάζει, γιατί ὁ κόρφος κάθε ἐλληνίδας τοῦ χοροῦ τῶν ἐπινικίων μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη «γλυκοβύζαστο ἐτοιμάζει γάλα ἀντρείας καὶ λευτεριάς». Ὑστερα ἐτοιμάζεται μέ ἄκρα μυστικότητα ἐνοπλὴ δράση κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου τῆς Θεοδούλας καὶ τοῦ Λάμπρου. Οἱ συμπέθεροι, Φωτεινός καὶ Φλῶρος, ψυχὴ τῆς ἀντίστασης κατὰ τοῦ Βενετοῦ δυνάστη, φοβοῦνται ἐπίθεση τοῦ Γρατζιάνου κατὰ

τὴν ἡμέρα τῆς χαρᾶς στὰ σπιτικά τους, ἀλλὰ καὶ ἐτοιμάζονται γιὰ ἀποφασιστικὸ χτύπημα, ὥστε νά ἀπαλλαγεῖ ὁ τόπος ἀπὸ τὸ Βενετσιάνικο μίσημα. Καλοῦνται οἱ φίλοι, οἱ συναγωνιστές, ὅσοι μποροῦν νά φέρουν ὄπλα. Στέλνονται ὡς σύνδεσμοι καὶ ἀγγελιοφόροι ὁ Μῆτρος, γιὸς τοῦ Φωτεινοῦ, καὶ ὁ γαμπρός του Λάμπρος.

Ἐδῶ ἀπότομα σταματᾶει τὸ ἔπος τῆς ἀντίστασης, πού ταυτόχρονα παρουσιάζει τὸ Βαλαωρίτη εὐαίσθητα λυρικό. Τὸ ἀπότομο τέλος μᾶς γεμίζει ἀγωνία γιὰ τὴ συνέχεια καὶ μιά πού πρόκειται γιὰ ἔπος θυμίζει στὸ γράφοντα τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδη. Ὁ θάνατος δὲ χαρίζεται καὶ στοὺς μεγάλους καὶ σταματᾶει στὴ μέση κι αὐτὰ ἀκόμα τὰ ἀριστουργήματα.

Σταθήκαμε ἰδιαίτερα στὸ Φωτεινὸ, γιατί τὸν θεωροῦμε σάν ἀριστοῦργημα τῆς λογοτεχνίας μας κι ἀναμφισβήτητα σὰ τὸ καλύτερο ἔργο τοῦ μεγάλου Βαλαωρίτη, γιατί μᾶς ἔδωσε τὸ ἔπος τοῦ

Λευκαδίτικου λαού, πού στάθηκε στή μακρή περίοδο τῆς Βενετοκρατίας ἀλύγι-στος, ἄτρωτος, ἀνυποχώρητος κι ἔβαλε μέσα σ' αὐτό κάποιους γλυκούς καί τρυφερούς τόνους, ὅπως θά ταίριαζε στή νησιώτικη φύση αὐτοῦ τοῦ ἔπους, λές καί γιά νά κάνει τήν ἀντίθεση μέ τούς πρωταγωνιστές τοῦ ἔπους τῆς λευτερι-ᾶς, πού γράφεται μέ αἷμα καί ἰδρώτα καί δάκρυα στά ἀπέναντι ἠπειρώτικα καί ρουμελιώτικα βουνά.

Ὁ Βαλαωρίτης στράφηκε στό παρελ-θόν, στό κάπως ἀπομακρυσμένο καί ἀπώτερο παρελθόν, καί ἀναζήτησε σ' αὐτό τίς ρίζες τῆς λευτεριᾶς μας, ἄν καί δέν ἀπέφυγε καί τό μεγάλο 21 μέ τίς μεγάλες μορφές τοῦ Διάκου καί τοῦ Πατριάρχη πού τόσο ἐπάξια τίς ὕμνησε. Ὁ ἴδιος ἔλεγε ὅτι μέ τήν ποίησή του θέλησε νά ἱστορήσει πιστά τά παθήματα καί τά μαρτύρια τοῦ ἔθνους κατά τήν ἐποχή τῆς ὑποδουλώσεώς του, τότε πού ὁ ἴδιος ὁ λαός μάχονταν ἐναντίον τοῦ στυγνοῦ δυνάστη, εἴτε γιά Τοῦρκο πρό-κειται, εἴτε γιά Βενετσιάνο. Μέ τή στροφή αὐτή στά περασμένα ἢ ποίησή του πῆρε ἓνα ρομαντικό χαρακτήρα καί τό ἠρωϊκό στοιχεῖο, πού τή διαποτίζει, στοχεύει ὁλόισια σ' ἄδυστα τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς καί συνταιριάζει τό περπάτημα τῆς λύρας μέ τά χτυποκάρδια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀπό τήν ποίησή του μέ τήν πλοῦσια καί ἠχερή ρίμα, πού δέν καταλήγει ὁμως σέ στομύλη καί ἀποκρουστική ρητορικότητα, προβάλλει ἀνάγλυφο τό διδάγμα ὅτι ἐθνικοί ἥρωες εἶναι ὄχι μόνον ἐκεῖνοι, πού ἔδρασαν καί ἀνδραγάθησαν στό μεγάλο ξεσηκωμό, ἀλλά κι ὅσοι κράτησαν ἄσθη-στη τή φλόγα τῆς λευτεριᾶς σέ βουνά καί σέ πέλαγα, σέ πόλεις καί σέ χωριά, ὅταν ὁ βαρῦς, μακρόσυρτος, καταθλιπτικός κι ἀνελέητος κάλυπτε τή χώρα μας ὁ

πολιτικός χειμώνας τῆς δουλείας. Ἐτσι οἱ σταυραητοί τῶν βουνῶν μας βρῆκαν τόν ψάλτη καί ὕμνητή τους καί ὀλοζώντα-νοι προβάλλουν μπροστά μας καί ἐμπνέ-ουν καί καθοδηγοῦν καί διδάσκουν.

Κι ἄν ἀφήσουμε τίς ψηλές βουνοκορ-φές τῆς ποίησης, τοῦ Πίνδου καί τοῦ Σουλιοῦ τίς ἀπάτητες κορφές, ὅπου μᾶς ἀνέβασε μέ τήν ὑψηπετή οἶμα του καί τίς παλιές ἐποχές, τότε πού ἔδρασαν καί θυσιάστηκαν καί δοξάστηκαν οἱ ἥρωές του, κι ἔρθουμε στά δικά του ἔργα, στή δική του δράση καί συμβολή στήν ἀποκα-τάσταση τῶν ἐθνικῶν μας ὄνειρων καί στήν προκοπή τῆς ἰδιαίτερης καί τῆς μεγάλης πατρίδος, ποίηση καί πάλι θά συναντήσουμε. Στά προλεγόμενα τοῦ Διάκου καί τῆς Κυρά-Φροσύνης ἔγραφε ὁ ποιητής ὅτι τά ἐθνικά ἠρωϊκά γεγονότα ἀνήκουν στήν ὑψηλή ποίηση, εἶναι τά ἴδια ποίηση. Θά μπορούσε κανεῖς νά πεῖ, χωρίς νά διατρέχει τόν κίνδυνο τῆς ἀκυριολεξίας τῆς ὑπερβολῆς, ὅτι ποίηση εἶναι καί ἡ ζωή τοῦ Βαλαωρίτη, μιά ζωή ἀφιερωμένη στήν πατρίδα καί στή διακο-νία τῶν ἰδανικῶν. Στή ζωή του, ὅπως καί στήν ποίησή του, ἐπικά καί λυρικά στοι-χεῖα συνταιριάζονται ἁρμονικά καί δίνουν τό τραγικό μεγαλεῖο τοῦ ποιητῆ, πού σάν ἥρωας ἀρχαίας τραγωδίας συντριβεται πρόωρα καί «κεῖται μέγας μεγαλωστί».

Τό 1857 πού καθιερώθηκε σάν ποιη-τής μέ τά «Μνημόσυνα» ἐγκαινίασε καί τήν πολιτική καί ἐθνική του δράση μέ μιά περίφημη ἀγόρευση στήν Ἴονια Βουλή μέ τήν ὁποία τόνισε κατηγορηματικά τό ἀπαράγαμπο δικαίωμα τοῦ ἐπτανησιώτι-κου λαοῦ νά ἐνωθεῖ μέ τή μητέρα Ἑλλάδα κατακεραυνώνοντας συγχρό-νως κάθε ὑποπτη κίνηση, σχεδιασμένη, καθοδηγημένη καί πληρωμένη ἀπό τόν Ἄγγλο ἀρμοστή Γουόρντ, Κερκυραίων

χωρικῶν, πού ζητοῦσαν μέ ἀναφορά ἀπό τή Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας νά κηρυχθεῖ ἡ Κέρκυρα Ἀγγλική ἀποικία. Στήν πολιτική ἐθνική δράση ἐξάντλησε ὀλόκληρο τό δυναμισμό του στήν ἐπιτυχία τοῦ μεγάλου στόχου, πού ἦταν ἡ ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου μέ τή μητέρα Ἑλλάδα. Κι ὅταν ἦρθε ἡ ἄγια ἐκείνη μέρα – καί δέν ἄργησε, γιατί στήν ὀρμητικότητα τῶν χειμάρων λυγίζουν καί οἱ σιδερένιοι ὄγκοι, – δέν ἦταν μάτι νά μή δακρύσει στήν Ἐθνοσυνέλευση στίς 22 Ἰουλίου 1864, ὅταν μίλησε ἐξ ὀνόματος τῶν Ἐπτανησίων ἀντιπροσώπων ὁ Βαλαωρίτης. Ἐκλαιγε ὁ μπουρλοτιέρης Κανάρης, ἔκλαψαν καί τὰ σβησμένα μάτια τοῦ Μαυροκορδάτου ἔκλαψαν στά θεωρεῖς τῶν ἐπισήμων, δάκρυα καί στά ἔδρανα τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος. Καί δέν ἦταν μόνον ἡ συγκίνηση σ' αὐτή, τή μεγάλη γιά τόν ἑλληνισμό μέρα. Ἦταν καί τό μάθημα τοῦ πολιτικοῦ ἠθους πού πῆραν οἱ μεγάλοσχημοί τῶν Ἀθηνῶν ἀπό τό φλογερό πατριώτη.

Καυτηριάζοντας τή διχόνοια – τήν εἶχαν ζωγραφίσει μέ τά μελανότερα χρώματα οἱ συμπατριῶτες του Ἐπτανήσιοι καί κορυφαῖοι τοῦ ἑλληνικοῦ Παρνασσού: Σολωμός καί Κάλβος – καί τά πολιτικά πάθη πού εἶχαν μεταβάλει τό Κοινοβούλιο σέ ἀρένα ἀλληλοσπαρασσομένων ἐν ὀνόματι δῆθεν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος πολιτικῶν, ἔδειχνε ἀνάγλυφο τό χρέος ἀρχόντων καί ἀρχομένων! «Δέν δυνάμεθα νά ἐμπιστευθῶμεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τυχόντος τήν διεύθυνσιν τοῦ ἐθνικοῦ σκάφους. Ἄλλ' ὅποιοσδήποτε εἶναι ὁ Κυβερνητής, ἄς ἀποδείξει διά τῶν ἔργων του ὅτι εἶναι κατάλληλος νά κυβερνήσει καί τότε ἡμεῖς εἴμεθα μετ' αὐτοῦ».

Λόγοι πατριωτικοί, λόγοι συνετοί καί πάντα ἐπίκαιροι....

Ἄναλογο πατριωτικό καί ρητορικό οἶστρο ἔδειξε ὁ ποιητής διόμισυ χρόνια ἀργότερα μιλώντας στήν ἔθνοσυνέλευση γιά τό Κρητικό ζήτημα αὐτῆ τῆ φορά. Εἶχε ξεσπάσει ἡ Κρητική ἐπανάσταση, εἶχε λάμψει στήν Ἑλλάδα καί στόν κόσμο ὀλόκληρο τό ὀλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου καί εἶχε συγκινήσει βαθύτατα κάθε ἑλληνική καρδιά, ἀλλά καί κάθε φιλελεύθερη σ' ὅποιοδήποτε μέρος τῆς γῆς κι ἂν ἔπαλλε. Τό ἔθνος ἔπρεπε νά ὑψώσει τή φωνή, γιά νά μάθει ὁ πολιτισμένος κόσμος τά παθήματα καί τίς δίκαιες ἀξιώσεις του, καί ἐκ μέρους τοῦ ἔθνους μίλησε ὁ ἔπτανήσιος βάρδος τῆς λευτεριᾶς.

« Ἀπό τό Θεό καί στά χέρια σου» τοῦ εἶπε ὁ Πρωθυπουργός Κουμουνδοῦρος καθῶς ἀνέβαινε στό βῆμα. Κι ἐκεῖνος μέ τή θέρμη, μέ τήν τέχνη καί τό πάθος τοῦ λόγου του, μέ τή βροντερή φωνή του καί τήν ἀρρενωπή ὄψη του – λές κι ἦταν ὁ ἴδιος ἀγωνιστής τοῦ Ψηλορείτη, ὅπου εἶχε περιοριστεῖ ὁ ἀγῶνας μετά τή θυσία τοῦ Γραβριήλ, τῶν συμπολεμιστῶν του καί τῶν ἀμάχων – ἄγγιξε εὐαίσθητες χορδές σέ κάθε φιλελεύθερη καρδιά, ὑγράνε μάτια, θέρμανε τήν πίστη στήν τελική νίκη κι ἔκανε τοὺς μεγάλους νά μαλακώσουν τή σκληρή στάση τους ἀπέναντι στό Κρητικό ζήτημα καί νά ἀφήσουν κατά μέρος τίς «ρηματικές διακοινώσεις» πρὸς τήν ἑλληνική κυβέρνηση γιά ρητὴ ἀποκήρυξη καί καταδίκη τοῦ ὑπέροχου ἀγῶνα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ.

Καί τήν ἀγαπητὴ του Ἥπειρο, «πρὸς τήν ὁποῖαν τόν ἔλκουσι τὰ ὀστά τῶν προγόνων», ὅπως γράφει ὁ ἴδιος καί «βλέπει ὑψούμενον ἐνώπιόν του τόν γηραιόν Πίνδον ὡς προσφιλῆ σκιάν τεινουςαν πρὸς αὐτόν τήν χεῖρα», «τήν ἀκρόπολιν καί τό Βῆμα αὐτό τοῦ Ἑλληνι-

σμοῦ» μ' ὅλη τή θερμῆ τῆς ψυχῆς του κι ὅλες τίς δυνάμεις του τή βοήθησε ὁ ποιητής καί στό ἐθνικό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ 1854, καί σ' ὅλους τούς ἄλλους ἀγῶνες.

Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπειροῦ στάθηκε πόθος τοῦ Βαλαωρίτη θερμός, σταθερός, ἀνυποχώρητος, πόθος ὁλόκληρῆς τῆς ζωῆς του πού ἐμελλε νά μείνει ἀνεκπλήρωτος ἀπό κακή καί βάσκανη μοίρα. Πάντως, βοήθησε τήν Ἠπειρο στά δώδεκα χρόνια τῆς πολιτικῆς του σταδιοδρομίας καί σάν ποιητής τούς σταυραητούς τῶν βουνῶν τῆς ὕμνησε κι ἀπ' τό τραχύ μεγαλεῖο τῆς ἐμπνεύστηκε καί σά στοχαστής πρός αὐτή στράφηκε, ὅταν ἀηδισμένος, πικραμένος κι ἀπογοητευμένος ἀπό τόν βουῦρκο τῆς πολιτικῆς καί χτυπημένος ἀπό τό χάρο, πού ἀχόρτατος ἐπισκεπτόταν τήν οἰκογένειά του, ἀποτραβήχτηκε στή Μαδουρή, καί μέ τίς σιλουέττες τῶν ἀπέναντι ἠπειρωτικῶν βουνῶν περνοῦσε τίς ἀτέλειωτες μέρες τῆς μοναξιᾶς του καί τοῦ βουβουῦ πόνου του, ἀλλά καί τίς νύχτες τοῦ ἀβάσταχτου πόνου τῆς ἀρρώστιας του – σέ φεγγαρόλουστες βραδιές γίνονται ἐπιβλητικότερες αὐτές οἱ σιλουέττες – κι ἀπάνω τους ξεχώριζε μέ τή ρωμαλέα φαντασία του ὀπτασίες κλεφτῶν κι ἀρματωλῶν, σκιές ἠρώων καί παλικαριῶν, πού τούς δόξασε μέ τή δική του μούσα καί δοξάστηκε ὁ ἴδιος καί πῆρε κάτι ἀπό τό μεγαλεῖο καί τήν ὀρμητικότητα τῶν μπαρουτοκαπνισμένων πολεμιστῶν, «αὐτῶν πού τίς ἠρωϊκές μᾶς ἔλεγε ἱστορίες».

Τήν ἡσυχῆ ζωή, τήν περισυλογή καί τήν ποιητική δημιουργία ἐπιδίωξε στή Μαδουρή ὁ Βαλαωρίτης. "Ὅμως σκληρή καί φθονερή μοίρα τοῦ ἐπιφύλασσε πάμπολλες τίς πίκρες, ἐλάχιστες τίς χαρές. Κι ἡ μοίρα ἢ καλή τοῦ πρόσφερε καλαι-

σθητικές καί ἐθνικές συγκινήσεις ὑψηλές, ἴκανές ν' ἀναζωογονοῦν κάθε φορά τή μεγάλη καρδιά του καί νά τόν κρατοῦν στίς ἐπάλξεις τοῦ χρέους κι ὅταν ἀκόμα τό σῶμα ἀπαιτοῦσε συνθηκολόγηση, ἀνάπαυση, ἀπομάκρυνση ἀπ' τόν ἀγῶνα, ἐγκατάλειψη τῆς μάχης καί τῆς ἀκαταπόνητης δράσης. Ὁ σεισμός τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1869, στόν ὁποῖο ἔχασε καί συγγενεῖς καί φίλους κι εἶδε τό ἀρχοντικό του νά σωριάζεται σ' ἐρείπια, παρά λίγο νά τόν στείλει στόν τάφο μέ μιά βαριά μορφῆς καρδιακή προσβολή. "Ὅμως ἡ ἰσχυρή του κράση ξεπέρασε τήν κρίση καί ἔζησε γιά νά παραμυθῆσει, νά ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη σ' ἓνα καλύτερο μέλλον, ν' ἀνοικοδομήσει νά προσφέρει ὅ,τι μποροῦσε γιά τήν ἐπούλωση τῶν πληγῶν.

Στίς 25 Μαρτίου 1872 στ' ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀδριάντα τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου τοῦ Ε', ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀποφύγει κάθε συγκίνηση γιά τήν εὐθραυστη καρδιά του, μέ ἀδρούς καί ἠχερούς στίχους, μέ ἐθνική ἔξαρση καί πατριωτικό πάθος ἰστόρησε τίς μεγάλες αἰμοστάλαχτες ὠρες τοῦ εἰκοσιένα καί ἦταν τόση ἡ ἐπιτυχία του ὥστε οἱ συγκεντρωμένοι στήν ἐπίσημη ἐκείνη τελετή ἀναλύθηκαν σέ λυγμούς καί οἱ πανέλληνες τόν τίμησαν μέ αὐθόρμητες, ἀλλά καί ὀργανωμένες ἐορταστικές ἐκδηλώσεις. Δέν ὑπάρχει σχεδόν "Ἕλληνας πού νά μήν ξέρει τούς στίχους, πού ὁ ποιητής ἀπήθυνε στό ἄψυχο μάρμαρο καί τόκανε νά μιλήσει καί ἀνάστησε τόν Πατριάρχη στά ἡλύσια τῆς ποιητικῆς τέχνης, γιά νά εὐλογεῖ αἰώνια τήν ἐλεύθερη ἑλληνική γῆ.

Μετά τό 1872 ζεῖ μόνιμα στό νησί του. Μέ τίς σκιές τῶν νεκρῶν του· μέ τή θύμηση καί τή γλυκιά προσμονή τῆς ἐπιστροφῆς τῆς συζύγου του πού ἦταν ἀναγκασμένη νά ζεῖ στή Βενετία μέ τόν

ἄρρωστο πατέρα της κι ὕστερα μέ τό
φυματικό γιό τους " Ἀλκη στίς Βερμουῖδες
– ἄντεξε ἡ καρδιά τοῦ ποιητῆ καί τόν
ἔθαψε κι αὐτόν – μέ ἀβάσταχτο ψυχικό
καί σωματικό πόνο, πού τόν ἀνακούφιζε
μόνο ἡ ποίηση, περνάει τά τελευταῖα
χρόνια τῆς ζωῆς του.

Καί τώρα γίνεται περισσότερο Λευκα-
δίτης καί ἐμπνέεται ἀπ' τό ὠραῖο καί
ἥρωικό νησί πού τόν γέννησε κι ἔχει τήν
τιμή νά τόν κρατάει γιά πάντα στήν
ἀγιασμένη γῆ του, πού εἶναι κομμάτι
Ἑπτανησιώτικο καί Ἡπειρώτικο καί Ρου-
μελιώτικο μαζί καί πρόσφερε τό τρίπτυχο
στήν ἐμπνευση τοῦ ποιητῆ πού μέ ἀπλο-
χεριά τοῦ χάρισε θριάμβους κι ἐξίσου
ἀφειδώλευτα λύπες καί θανάτους καί
συμφορές.

" Ἐτοι δοσμένος καί ποιητικά στή γῆ
πού τόν γέννησε ἐμπνευσμένος ἀποκλει-
στικά ἀπ' τό νησί, πού τόν ἔθρεψε καί τόν
γιγάντωσε πατριωτικά καί πνευματικά
σωματικά καί τόν ἔπλασε σάν ἓνα ἀπ'
τούς παλιούς ἀγωνιστές τοῦ Λευκάτα.

Μέ τό Φωτεινό στά 1879 ἐκλείσε τόν

ποιητικό καί βιολογικό του κύκλο, μά δέν
πέθανε «δέ χάθηκε στά τάρταρα». Κέρδι-
σε τήν ποιητική καί πνευματική του
ἀθανασία κι οὐσιαστικά «πολιτογραφήθη-
κε στῶν ἰδεῶν ἡ χώρα», ὅπως λέει κι ο
μεγάλος Καβάφης. Ἐκατό καί παραπάνω
χρόνια ἀπό τό θάνατό του ὁ Βαλαωρίτης
ζεῖ καί συγκινεῖ καί ἐμπνέει καί καθοδηγεῖ
καί διδάσκει. Κλείνοντας τό σημείωμά
μας θ' ἀπευθύνουμε στόν ποιητή τούς
στίχους, πού ὁ ἴδιος εἶπε στόν Πατριάρχη:
Ἐκατό χρόνια ἐπέρασαν σάν νάτανε μία
μέρα!

γιά σᾶς πού εἰσθε ἀθάνατοι φεύγουν
γλυκίες, πατέρα,
περνοῦν οἱ ὠρες ἀμετρες στοῦ τάφου τό
λιμάνι.

" Ὅσο θά ὑπάρχουν Ἕλληνες πατριῶ-
τες, Λευκαδίτες, Ἡπειρώτες, Ρουμελιῶ-
τες, καί θ' ἀπολαμβάνουν τή λευτεριά,
πού οἱ ἀγῶνες τοῦ λαοῦ καί οἱ ἥρωες τοῦ
Βαλαωρίτη μᾶς χάρισαν, ὁ ποιητής θά ζεῖ
κι ἀπείραχτος στοῦ πανδαμάτορα χρόνου
τά βέλη θά κινεῖται ἀνάμεσά μας πρωτο-
έλληνας καί ἀθάνατος πρωτοήρωας τοῦ
ἔπους

Τό γυφίρι τῆς Ηλιάκας (Ἀρχ. Π. Γεωργιάδη)

ΤΙ ΗΤΑΝ ΤΟ ΑΓΑΠΗΜΕΝΟ ΜΟΥ ΛΕΣΚΟΒΙΚΙ

Τοῦ ΒΑΣΙΛ. ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Κων/πολις ἦτο τότε ὁ τόπος εἰς τόν ὁποῖον ἐταξιδεύοντο οἱ Λεσκοβικῖνοί καί οἱ κάτοικοι τῶν περιχώρων του, ὅπου οἱ πλεῖστοι, ἐκ τῶν τελευταίων, ἠσχολοῦντο μέ τήν κηπουρικὴν, εἴτε ἐργαζόμενοι εἰς ἰδιόκτητον κῆπον, εἴτε ὡς ἐνοικιασταί, εἴτε ὡς ὑπάλληλοι. Τά παραγόμενα κηπουρικά, κατὰ τό πλεῖστον, τά διέθετον οἱ ἴδιοι, διασχίζοντες τούς δρόμους τῆς Πόλης, καί θέτοντες αὐτά ἐντός, «κόφας» τήν ὁποίαν ἐφορτώνοντο οἱ ἴδιοι. Εἶναι εὐκόλον νά κατανοηθῆ ὅσον κοπιώδης ἦτο ἡ ἐργασία των, νά καλλιεργῶσι καί ἀπό πρωΐας μέχρι μεσημβρίας νά διατρέχωσι τούς διαφόρους μαχαλάδες πρὸς πώλησιν. Σκεπτόμενοι ὅμως ὅτι οὕτω προετοιμάζουσι κάποιο καλλίτερον μέλλον διὰ τήν οἰκογένειάν των, οὐδόλως δυσφοροῦσαν, ἀντιθέτως ἠργάζοντο μέ περισσότερον ζῆλον. Ἡ ἀποδημία των παρετείνεται ἐπὶ τρία-τέσσερα ἔτη, μένοντες δέ κατὰ τήν ἐπιστροφὴν των εἰς τό μεμλεκέτ (= πατρίδα) ὀλίγους μῆνας ἀνεχώρουν καί πάλιν, στερεοτύπως μάλιστα, μέσω Ἁγίων Σαράντα, ὅπου ἐπιβιβαζόμενοι ἀτμοπλοίων Ἑλληνικῶν Ἐταιρειῶν, τοῦ Αὐστριακοῦ Λόυδδ, ἢ τῶν Ἱταλικῶν Φλόριο Μπατίνο. Ἑλληνικαὶ Ἐταιρεῖαι ἐξυπηρετοῦσαι τότε τόν ἐν λόγῳ λιμένα ἦσαν δύο, Τζῶν Μάκ Δούαλ καί ἡ Δεστούνη-Γιαννουλάτου. Τά

ἀτμόπλοια τῶν ἐν λόγῳ 4 ἑταιρειῶν μετὰ τούς Ἁγίους Σαράντα, προσήγγιζον εἰς Πειραιᾶ, ἐκεῖθεν εἰς Δαρδανέλλια καί Κων/πολιν. Καίτοι ἀποβιβαζόμενοι εἰς Πειραιᾶ, ὡς πόλιν δηλ. ξένης χώρας ἔπρεπε νά ἔχωσι Διαβατήριον, ἐν τούτοις δέν εἶχον, διότι εἰς τόν Πειραιᾶ οὐδεὶς τούς ἤλεγχεν. Ἀποβιβαζόμενοι δέ ἐν συνεχείᾳ εἰς τήν Κων/πολιν, ἐγένετο τοῦτο δυνάμει διαβατηρίου διὰ τό Ἐσωτερικόν, διότι κατὰ τήν ἐποχὴν τῶν Σουλτάνων καί ἐπὶ ἓνα καί πλέον ἔτος μετὰ τήν ἀνακήρυξιν τοῦ Συν/ματος (1908) διὰ ταξίδιον εἰς τό Ἐσωτερικόν ἐξεδίδετο Διαβατήριον, ὑποτιθεμένου ὅτι, κατὰ τήν παραμονὴν τοῦ πλοίου εἰς τόν Πειραιᾶ, ἔμενον ἐντός αὐτοῦ. Ἐς σημειωθῆ καί τοῦτο. Ὅτι οἱ εἰς κήπους προσλαμβάνόμενοι ὑπηρεταὶ συνεβάλλοντο διὰ ἐξάμηνο παρατεινόμενον βέβαια, ἐάν συνεφώνουν δι' ἄλλους ἕξ μῆνας κ.ο.κ. Αἱ τοιαῦται προσλήψεις ἐγένοντο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καί Ἁγίου Δημητρίου. Εἰς τό Λεσκοβίκι, κατὰ τήν ἐποχὴν ἐκείνην, ἠργάζοντο δύο ἰατροὶ ἀμφοτέρω Ἑλληνας, ὁ εἰς μὲν ὁ Λουκάς Δημάρατος, ὁ δέ ἕτερος, Βαρζέλης ὀνομαζόμενος κατήγετο ἐξ Ἰωαννίνων, σπουδάσας εἰς Παρισίους. Ἐς φαντασθῆ ἕκαστος, διὰ νά σπουδάσῃ τις πρό ἑκατονταετίας εἰς τήν πόλιν τῶν φώτων, ὁποίας οἰκονομικῆς καταστάσεως

ήτο. Διά τόν Ἰωαννίτην ἰατρόν, ἔνεκα τῆς παροιμιώδους λαιμαργίας του, διά τήν ὁποίαν, ἐξεδιώχθη ὑπό τῆς οἰκογενείας του ἐξ Ἰωαννίνων. Διά τόν τελευταῖον πολλά δύνανται νά γραφῶσιν, ἄλλ ἔς ἄλλοτε τά δι' αὐτόν ... σπουδαῖα.

Ἦτο Λουκάς Δημάρατος καταγόμενος ἐκ Βουρμπιάνης, ἦτο πατήρ τοῦ Ἄντ/τήγου Σωκράτους Δημαράτου.

Διά σοβαρά περιστατικά ἐκαλοῦντο ἐξ Ἰωαννίνων, ἐπικουρικῶς, ἰατροί τῶν Ἰωαννίνων, ἐφόσον βέβαια συνεβάδιζε καί ἡ οἰκονομική δυνατότης τοῦ ἀσθενοῦς καί ὅταν οὗτος δέν ἦτο δυνατόν νά μετακινηθῆ ἀκινδύως, εἰς τό Λεσκοβίκι ὑπῆρχεν ἕν φαρμακεῖον, τοῦ ὁμογενοῦς Ἰωσήφ. Ἐκ τῶν βιοτεχνικῶν ἐπαγγελμάτων «τό τῆς τσαρουχοποιΐας» ἔνεκα τοῦ σκληροῦ καί πετρώδους ἐδάφους ἤκμαζεν ἄρκετά.

Κατά τήν λαϊκὴν θυμοσοφίαν «οἱ πολλοὶ θέλουν πολλά, καί οἱ λίγοὶ ἀπ' ὅλα» οὕτω καί τό Λεσκοβίκι εἶχεν ἀπ' ὅλα τά ἐπαγγέλματα καταστήματα.

Ἦσον δ' ἀφορᾶ διά Χάνια, ἐκτός τῶν ἀναφερθέντων τριῶν τοιούτων, ὑπῆρχαν ἄλλα δύο, ὡς ἐπίσης καί σταῦλοι διά τήν προσωρινήν παραμονήν τῶν ὑποζυγίων τῶν «παζαριωτῶν».

Ἦ ὑπαρξίς τόσων ὑποζυγίων ἐξυπονοεῖ παραλλήλως καί ἀνάλογον ἀριθμόν πεταλωτῶν, ἐπίσης δέ καί σιδηρουργῶν, τό ἐπάγγελμα τῶν ὁποίων ἄνευ ἀμφιβολίας, μετήρχοντο οἱ γύφτοι, τόσον οἱ χριστιανοί, ὅσον

καί οἱ μουσουλμάνοι.

Ἦ κτηνοτροφία ἤκμαζεν, ὄχι ὀλίγον, ὀλίγοι μάλιστα μουσουλμάνοι καί χριστιανοί ἦσαν μεγάλοι κτηνοτρόφοι, ἔχοντες ἄνω τῶν χιλίων αἰγοπροβάτων, πολλοὶ δέ χριστιανοὶ ἔτρεφον 50-150 οἰκόσιτα πρόβατα.

Ἦάν εἰς ἐλάχιστα ἐπαγγέλματα ἀψησχολοῦντο Τουρκαλβανοὶ μοναδικήν ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ τό ἐπάγγελμα τοῦ πωλητοῦ καυσοξύλων, μεταφερομένων εἰς τήν ἀγοράν διά τῶν ὑπομονητικῶν τετραπόδων, τό ὅποιον ἦτο οὕτως εἰπεῖν προνόμιον τῆς τάξεως τῶν χαρμπούτηδων.

Ἦ ἐπὶ τῆς πρὸς Κορυτσᾶν ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ, μόλις ἐτερμάτιζεν ἡ πόλις, εὐρίσκετο ἐπιβλητικὸς στρατῶν, ἀναγεραθεὶς περὶ τό 1902-3. Ἦ ἐλέχθη ἀνωτέρω «ἦσαν ἔργα ὑποδομῆς, οὕτως εἰπεῖν, διά βέβαιον, ὡς ἐθεώρουν, πόλεμον κατά τῆς Ἑλλάδος, διεκδικούσης, μετὰ τήν Ἄρταν καί ὀλόκληρον τήν Ἠπειρον.

Εἰς τὰς Ἐφορο-Ἐπιτροπὰς ἐξέλεγον ἄτομα ἀναμφισβητήτων Ἑλληνικῶν φρονημάτων, ἐπαγγελματιῶν, καταγομένων ἐκ τῶν Ἑλληνοφώνων καί Ἀλβανοφώνων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας Λεσκοβικίου, ἐγκατεστημένων εἰς Λεσκοβίκιον. Τοῦτο δέ διότι οἱ Σουλιῶται, ἔχοντες ἀπολύτως τό γνῶθι σαυτόν δέν ἀνεμιγνύοντο εἰς τά τῆς Κοινότητος. Διά νά τοὺς φιλοτιμῶσιν ὁμως εἰς χρηματικὰς ἢ ἄλλας εἰσφοράς, τοὺς ἐξέλεγον, τιμῆς ἔνεκεν μεταξύ τῶν ἰθυνόντων, ὅπου ἔπαιζον μᾶλλον «πρωταγωνιστοῦντα βωβόν ρόλον». Οἱ Σουλιῶται παρά τό

ὄρεσίβιον τοῦ χαρακτηῆρος των, ἦσαν εὐλαβεῖς χριστιανοί, πρόθυμοι πάντοτε ὅπως βοηθήσωσιν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Σχολεῖον, καίτοι διὰ τὸ τελευταῖον ἐφρόνουν ὅτι «τά γράμματα δέν ἦαν ἀπαραίτητα» διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, κρίνοντες τοῦτο ἐξ ἰδίων.

Οἱ σκλάβοι, διὰ νὰ λάβωσι γνῶσιν τοῦ τί γίνεται εἰς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον, τοῦ Ἑσωτερικοῦ καὶ Ἐξωτερικοῦ, ἐλάμβανον ἀπὸ τούς ἀγωγιάτες, κρυφά κι ἀπόκρυφα, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, καμμιά «Νέα Ἡμέρα τῆς Τεργέστης», ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἢ ἐφημερίδας τῆς Θεσ/νίκης καὶ τῆς Πόλης, τῶν ὁποίων ἡ κυκλοφορία, καίτοι ἐξεδίδοντο εἰς τὸ Ἑσωτερικόν, δέν ἦτο ἀπολύτως ἐλευθέρα. Διότι βάσις τοῦ τυράννου ἦτο ὁ σκλάβος νὰ μὴ ΔΙΑΒΑΖΕΙ διόλου ἐφημερίδα. Πρὸς ἀποζημίωσιν ὅμως τῶν γκιαούρηδων, ἤρχετο ἐξ Ἰωαννίνων ἐφημερίς «ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ, τετρασέλιδος, μικροῦ σχήματος, ἐκδιδομένη, ὑπὸ τοῦ Βιλαετίου (Γεν. Διοίκησις) τῶν Ἰωαννίνων φαντάζεται πλέον ἕκαστος πόσον «σοβαρά νέα» καὶ σχόλια ἐπὶ τῶν γεγονότων ἔγραφεν ἢ ἐπίσημος ἐκείνη ἐφημερίς. Ἴδου μία ἀπὸ τὴν ἀπόδειξις τούτου. Εἰς ἕκαστον φύλλον ἐδημοσιεύετο στερεοτύπως:

«Ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τῆς Α.Ο. Μεγαλειότητος τοῦ Φιλολάου ἡμῶν Ἄνακτος Ἀβδούλ Χαμίτ Χάν τοῦ Β. καὶ τὴν πεπνυμένην διοίκησιν, τοῦ ἐξοχωτάτου Βαλῆ ἡμῶν... πλήρης, τάξις καὶ ἡσυχία

ἐπικρατεῖ, καθ' ἅπαν τὸ Βιλαετίον», ἀσχέτως βέβαια, ἐάν Ἕλληνες ἀντάρται, εἶχον ληστεύσει, πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, εἰς τὰ πρόθυρα σχεδόν τῶν Ἰωαννίνων τὴν ταχυδρομικὴν ἄμαξαν, συνοδευομένην ὑπὸ 4-6 ἀνδρῶν τῆς ἐφίππου χωροφυλακῆς. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοιαύτη ληστεία, ὡς ἄνευ...! σοβαρᾶς σημασίας γεγονός, οὔτε ἀνεγράφετο κἄν εἰς τὴν ἐφημερίδα «ΙΩΑΝΝΙΝΑ».

«Τὰ Ἰωάννινα» ἐξεδίδοντο μὲ δύο μὲν σελίδας γεγραμμένας Ἑλληνιστί, τὰς ἄλλας δὲ δύο τουρκιστί.

Ἦτο τόσο ὄρεινόν καὶ πετρῶδες τὸ ἔδαφος τοῦ Λεσκοβικίου, ὥστε ἐλλείψει ἐπαρκοῦς καλλιεργησίμου ἐδάφους οἱ ἐργατικοὶ αὐτοῦ κάτοικοι μὲ τεραστίους κόπους καὶ μόχθους, μετέτρεπον εἰς ἀγρούς τούς πετρώδεις λόφους τῶν πέριξ.

Ἐπὶ τὸ παλαιόν Λεσκοβίκι καὶ ἄλλοι δύο τύποι, τρελλοὶ αὐτοί. Ἡ Νάνω καὶ ὁ Κάσος.

Ἡ Νάνω ἦτο μία ἀπαισία, βρωμερὰ γύφτισσα, μὴ διακρινόμενη δι' ἄλλο τι, παρά διὰ τὸ ἕνα δόντι τῆς, τὸ ὁποῖον ὡς χαυλιόδους κάπρου, ἐπροβάλλεν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς. Περιήρχετο τὴν ἀγοράν, μὲ πολλὴν συστολήν, πρέπει νὰ τῆς τὸ ἀναγνωρίσωμεν, ὀμιλοῦσα κατ' ἰδίαν. Ὄταν δὲ τῆς προσεφέρετο ἐλεημοσύνη, τὴν ἐδέχετο δέν τὴν ἔβαζεν ὅμως εἰς τὴν τζέπην ἐάν δέν ἐβεβαιούτο, ὅτι τὸ δοθέν εἰς αὐτὴν νόμισμα, ἦτο ἐν κυκλοφορίᾳ, διότι ὑπῆρχον καὶ παλαιὰ χάλκινα νομίσματα, μπακίρες (= χάλκινες) λεγόμενες, αἵτινες οὐδεμίαν ἀγορα-

στικήν ἀξίαν εἶχον, τὰς ὁποίας ἡ Νάνω μετὰ περιφρονήσεως ἀπέρριπτε, μουρμουρίζουσα.

Ὁ Κάσος ὅμως ἦτο ἐξαιρετικός καὶ συμπαθέστατος τύπος. Ἡ τρέλλα του εὐρίσκετο ἐν πλήρει ἐξάρσει, δύο ἡμέρας πρό καὶ ἄλλας τόσας μετὰ τὴν πανσέληνον. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀπέβαλλε κάθε τι τὸ ὁποῖον ἐφόρει, παραμένων ἐν ἀδαμιαία περιβολῇ, χειμῶνα - καλοκαίρι, μὴ φοβούμενος οὔτε τὸ φοβερόν χιόνι τοῦ Λεσκοβικίου, οὔτε τὸν καλοκαιρινόν ἥλιον. Κατὰ τὴν νύκτα ἐπωφελούμενος τῆς Πανσελήνου, περιεφέρετο εἰς τὰ καλντερίμια τῆς πόλεως, μέ γυμνά τὰ πόδια. Ἐξέσπαγε δέ ἡ τρέλλα του εἰς τοὺς χαμηλοὺς τοίχους, τῶν ὁποίων τίς πέτρας πετοῦσεν ἐδῶ - ἐκεῖ μέ πολλήν ὅμως προσοχήν, διὰ νὰ μὴ κτυπήσῃ κανένα. Δι' αὐτὸ ποτέ δέν προῆλθε δυστύχημα ἀπὸ τὸν Κάσο. Ὅταν ἐβλεπε μικρὸ παιδί ἤθελε νὰ τὸ χαϊδέψῃ φοβούμενον ὅμως ἐκεῖνο ἀπεμακρύνετο. Τότε ὁ Κάσος μέ πολλήν τρυφερότητα τοῦ ἔλεγε:

— «Μὴ φοβᾶσαι, παιδί μου, δέν θὰ σοῦ κάμω κακό» Πράγματι ἦτο πολὺ καλὸς καὶ ἀγαθός.

Κάποια μέρα εὐρήκεν εἰς τὸν περίπατον, τὸν γνωστόν μας Κεμάλ βέην μέ ἕναν σαράφην, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐζήτησε μιὰ δεκάρα γιὰ ψωμί, ἀπὸ τὸν ἐπίσης γνωστόν μας Κουκέσην. Ἐπειδὴ ὁ σαράφης, δέν εὐρήκε δεκάραν, ἀλλὰ λίραν χρυσοῦν, τοῦ τὴν ἔδωκε.

«Πήγαινε εἰς τὸν Κουκέσην νὰ σοῦ δώσῃ μιὰ δεκάρα ψωμί, καὶ ὅταν

γυρίσω τοῦ τὴν ἀλλάζω. Τρέχων ὁ Κάσος ἔκαμεν ὅ,τι τοῦ εἶπεν ὁ σαράφης. Ὁ Κεμάλ βέης ἀπορῶν τοῦ λέγει: «τόσες πολλὲς λίρες ἔχεις καὶ τὲς δίδεις εἰς τὸν Κάσο; Θὰ ἴδωμεν τῷ λέγει!» Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των, τὸν φωνάζει ὁ Κουκέσης καὶ τῷ λέγει ὅτι ὁ Κάσος ἀφῆκε μιάν λίραν κλπ. Ὁ Κεμάλ βέης ἔμεινεν ἔκπληκτος: Βλέπεις τῷ λέγει, ὁ σαράφης, ὁ Κάσος εἶναι τίμιος ἄνθρωπος, πολὺ τίμιος...

Ὅταν ἐτελείωνεν ἡ ὀλιγοήμερος τέλλα τοῦ καλοῦ ἐκεῖνου Κάσου, οὗτος μετεβάλλετο ριζικῶς, ἐγένετο πραγματικὸ ἀρνάκι. Ἐφοροῦσε φορέματα τὰ ὁποῖα τοῦ ἔδιδον, ἦτο ἀπολύτως σιωπηλὸς καὶ σκεπτικός, δέν ἐζήτηε ἐλεημοσύνην, ἔστω καὶ ἐάν ἀπέθνησκε τῆς πείνας τὴν ἐλάμβανε δέ μόνον, ὅταν οἱ ἄνθρωποι τῷ ἔδιδον αὐθορμήτως, διότι ὅλοι τὸν ἀγαποῦσαν. Ἐνεθυμεῖτο ἀπολύτως πᾶν ὅ,τι εἶχεν κάμει κατὰ τὸ πενθήμερον καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ μελαγχολία του ἐκείνη. Ἐάν τὸν ἐρωτοῦσε κανεὶς «διατί ἔκαμνες ἐκεῖνες τὲς τρέλλες, Κάσο...» Ἐκεῖνος, ἐνθυμούμενος τὰ πάντα, ἔκλαιε μέν βουβά, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπαντᾷ τίποτε, ὥστε νὰ ξεσχιζεταὶ κυριολεκτικῶς ἡ ψυχὴ κάθε ἀκούοντος.

Ὁ καλὸς μας Κάσος δέν ἐγεννήθη, οὔτε καὶ εἰς μικρὰν ἡλικίαν ἐτρελλάθη, ἀντιθέτως ἦτο πολὺ φρόνιμος καὶ καλὸς νοικοκύρης. Ἦτο προτοῦ τρελλαθῆ, κατ' ἄλλους μέν ἀγωγιάτης, ἐνῶ κατ' ἄλλους χωροφύλαξ. Ἐλέγετο δέ ὅτι ἡ τρέλλα του ὑπῆρξε συνέπεια ἀτυχοῦς ἔρωτός του.

Εἰς τὴν Πόλιν εἶχεν υἱόν ὅστις ἦτο καλὸς οἰκογενειάρχης καὶ πολὺ εὐκατάστατος κηπουρός, τὸν ὅποιον ἐγνώρισεν ἐκεῖ ὁ γράφων.

Καθὼς εἰς ὀλόκληρον τὴν Τουρκίαν, οὕτω καὶ εἰς τοὺς μουσουλμάνους τοῦ Λεσκοβικίου, ὑπῆρχεν ἡ δυσιδαίμονία, ὅτι ἡ ἔκλειψις τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης, προεμήνυε κακὸν διὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν, αἱ χανούμισσαι μάλιστα «ἔκλαιγον γοερῶς, κτυπῶσαι τὰ στήθη των, μέχρι ὅτου ἐξέλθη ἐκ τῆς σκιάς ὁ ἥλιος ἢ ἡ σελήνη, διότι μόνον τότε ἐξέλειπεν ὁ κίνδυνος νὰ χαθῆ ἡ Τουρκία.

Κατὰ τὴν διέλευσιν τοῦ καϊμακάμη, τοῦ Καδῆ ἢ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ, ἔπρεπε ἅπαντες νὰ ἐγερθῶσι καὶ ἀποδώσωσι, μετὰ ταπεινώσεως βαθύτατον χαιρετισμόν, τὸν ὅποιον ἐκεῖνος μετὰ πολλῆς λεπτότητος καὶ εὐγενείας τὸν ἀνταπέδιδε.

Τὸ κλίμα τοῦ Λεσκοβικίου εἶναι ψυχρὸν μὲν, ἀλλ' ὑγιεινόν, λίαν κατάλληλον πρὸς παραθερισμόν. Τὸν χειμῶνα πίπτουσιν ἄφθονα χιόνια. Ὡς ἐπιστέγασμα τῶν ἐκ τοῦ ποθητοῦ Λεσκοβικίου ἀναμνήσεών μου, παραθέτω τὰ κάτωθι δύο ἔθιμα γάμου τὸ μὲν ἐν ἀφορῶν τοὺς μουσουλμάνους γύφτους (ἴδε ἡμετέραν μονογραφίαν «Ὁ Γάμος στὴν Πυρσόγιαννη τὰ παλιά Χρόνια», Ἀθῆναι 1973 σελ. 48 ἐκδόσις Ἑταιρείας Ἀθηνῶν), τὸ δὲ ἕτερον γάμον Χριστιανῶν.

Ἴδού τὸ πρῶτον, των μουσουλμάνων γύφτων.

«Πρὸ ἐξήκοντα ἐπτὰ περίπου ἐτῶν, μαζί μέ τὴν ἀείμνηστον μητέρα

μου, ἐκάμομεν ἐπίσκεψιν εἰς τοιαύτην οἰκογένειαν διὰ νὰ συγχαρῆ μιά μάννα διὰ τὸν γάμον τοῦ μοναχογιου της. Σημειωτέον ὅτι οἱ γύφτοι τοῦ Λεσκοβικίου ἦσαν καλῶς ἐγκατεστημένοι, ἀπὸ ἀπόψεως κατοικίας, περιουσίας καὶ ἐμφανίσεως.

Μετὰ τὸ χειροφίλημα ἐκ μέρους τῆς νύφης καὶ τὸν ἐκ μέρους τῆς πεθερᾶς της χαιρετισμόν, ἐκαθήσαμεν εἰς τὸ μιντέρι. Ἡ νύφη, ἐκάθησε πλησίον τῆς μητέρας μου, μετὰ πολλῆς δὲ διακριτικότητος καὶ ἐνδείξεως βαθύτατου σεβασμοῦ, τῆς ἔκαμνεν ἐναλλάξ εἰς τὰ χέρια της πραγματικὴν μάλαξιν (= massage). Ὅταν ἡ μητέρα τῆς εἶπε: «φθάνει, διὰ νὰ μὴν κουρασθῆς», διότι εἰς τὴν πραγματικότητα εἶχε κουρασθῆ καὶ ἡ ἴδια, ἐκείνη σταματήσασα τὸ Massage, ἔμεινεν ὀρθία, ἀκίνητος, ἄφωνος καὶ «χαμαὶ νεύουσα» παρά τὴν θύραν τῆς αἰθούσης. Ὅταν δὲ ἡ τιμωμένη τῆς συνέστησε νὰ καθῆσθαι, διότι ἀσφαλῶς θὰ εἶχε κουρασθῆ ἀπὸ τὴν ὀρθοστασίαν, ἐκάθησε καὶ πάλιν πλησίον τῆς μάννας μου, ἐπιδοθεῖσα εἰς τὸ massage, πρᾶγμα τὸ ὅποιον τῆς ἀπέβη καὶ πάλιν ἐνοχλητικόν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ καθ' ὅλον τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἐπισκέψεώς μας, ἡ νύφη, συμμορφωμένη ἀσφαλῶς καὶ πρὸς, ἀόρατον δι' ἡμᾶς νεῦμα τῆς πεθερᾶς, ἠλλασσεν ἀπασχόλησιν. Ἦτο τρόπος ἀποδόσεως ὑψίστης τιμῆς, τὸν ὅποιον ἀσφαλῶς οὐδεὶς δικαιούται νὰ εἰρωνευθῆ. Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ὡς καὶ αἱ οἰαιδῆποτε πεποιθήσεις οἰουδήποτε συνανθρώπου μας, ἐφόσον οὐδένα τρίτον

βλάπτουσιν, ἢ ἐνοχλῶσι, πρέπει νά εἶναι ὑφ' ὄλων μας σεβασταί. Ταῦτα ἄλλως τε ἐπιβάλλει ἡ πραγματική ψυχική ἀνωτερότης, ὡς καί ἡ καλή ἀνατροφή.

Ἴδου ἤδη τό ἀφορῶν τούς Χριστιανούς ἔθιμον γάμου:

Εἰς τό Λεσκοβίκι ἐπεκράτει τό ἔθιμον ὅπως καί αἱ χριστιαναί νύμφαι καλύπτονται δι' ἐρυθροῦ φερετζέ, καθ' ὅλον τό διάστημα τῆς μεταβάσεως ἐκ τῆς οἰκίας τῶν γονέων τῆς μέχρι τοῦ ἱεροῦ ναοῦ διὰ τήν στέψιν καί ἐκεῖθεν εἰς τήν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Δέν εἶναι νομίζω ἀπαραίτητον ὅπως προστεθῆ, ὅτι τοῦτο ἐπεβλήθη ἀπό τῆς ἐποχῆς τῶν ζοφερωτέρων χρόνων τῆς δουλείας, διὰ νά μή προκαλῆ ἡ στολισμένη νύμφη, τούς σαρκικούς

πόθους τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, οἵτινες θά ἠδύναντο νά προβῶσι καί εἰς αὐτήν τήν ἀπαγωγήν τῆς. Ἐάν ὁ γαμβρός ἦτο κάτοικος χωρίου, μόλις ἡ γαμήλιος πομπή ἐξήρχετο τῶν ὁρίων τοῦ Λεσκοβικίου, ἀπεβάλλετο ἀμέσως ὁ πληκτικός φερετζές, ὅστις κυριολεκτικῶς θά ἀπέπνιγε τήν μή εἰθισμένην χριστιανήν κόρην. Τό ἀντίθετον ἀκριβῶς ἐγένετο, ὅταν ἡ νύμφη κατήγετο ἀπό χωρίον, δηλ. ὁ φερεντζές περιέβαλλε τήν νύμφην μόλις ἡ πομπή ἔφθανε εἰς τά ὅρια τῆς πόλεως.

Ἦδη εὐχαριστῶ τόν Θεόν μου διότι μέ ἠξίωσεν ὅπως διά τῶν ἀνωτέρω, κάμω μίαν, τελευταίαν ἔστω ἐπισκεψιν εἰς τό ποθητό μου Λεσκοβίκι.

3/12/74

1939. Θειμλίωση Ἐκκλησία, στο Λάνι Λιζβινάκι ἀπό τό Σπυρίδωνα (Ἀρχεῖο ἀειμνήστου Ἀπ. Βιρτοδαύλου)

Ο ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑ ΚΑΙ Η ΘΕΟΦΑΝΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

του ΗΛΙΑ ΒΑΣΙΛΑ

ΘΕΟΦΑΝΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

Τό σημερινό κτίριο τῆς Θεοφανείου Σχολῆς ιδρύθη τό 1836-1837 ὑπό ὑγιεινήν ὅμως ἔποψιν ὅλως ἀκατάλληλον «παρατηρεῖ ὁ ἱστορικός τῆς Ἡπείρου ἰατρός Λαμπρίδης, πού φυσικά τό ἤξευρε.

Τέκνα τοῦ Κωνσταντίνου Ἀθανασιάδου ἦσαν ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης ἐπίσης πολύ μορφωμένος διατελέσας γραμματεὺς (Καγγελάριος) τοῦ Ἀγγλικοῦ προξενείου. Οὗτος ἀπέθανε τό 1885 καταλιπών διά διαθήκης του 200 χρυσᾶς ὀθωμανικᾶς λίρας ὑπέρ πατριωτικοῦ σκοποῦ (Ἰδέ Κώδικα Διαθηκῶν Ἱερᾶς Μητροπόλεως σελ. 270-280). Οὗτος εἶχε καί ἀδελφόν τόν Ἰωάννην πού εἶχε πεθάνει πρό αὐτοῦ.

Ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης μέ τόν ἀδελφόν του Ἰωάννην κατά τόν Λαμπρίδην «ἔδωρῆσατο τῇ πόλει πολλούς καθυστεροῦντας μισθοὺς τοῦ πατρός αὐτῶν Μάνου ἢ Κωνσταντίνου Ἀθανασιάδου, ἐπί πολλά ἔτη διδάξαντος ἐνταῦθα...»

«Πρῶτος ὁ λόρδος Βύρων διέθετο ὑπέρ τῆς Ἑστίας ταύτης τῶν γραμμα-

των τάλληρα 60, ἅπερ μόλις κατά τό ἔτος 1845 παρά τοῦ ἐν Λευκάδι Πάνου Κουμνιώτου κατακρατούμενα ἢ πόλις ἀπέσπασε καί πρὸς ἀγοράν Ἑλλήνων συγγραφέων ἔδαπάνησε». Γράφει εἰς σελ. 171 τοῦ περί τῶν «ἐν Ἡπείρῳ ἀγαθοεργημάτων» περιφήμου βιβλίου του ὁ Λαμπρίδης. Εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων μνημονεύεται ἡ δωρεά τοῦ Βύρωνος ὡς ἐξῆς: «Δεδώρηται τῇ Θεοφανείῳ ταύτῃ σχολῇ ὁ ἀείμνηστος Λόρδος Βύρων, ἐξήκοντα δίστηλα καταλιπών, κατά τὴν ἐνταῦθα πρό τεσσαρακονταετίας, ὡς ἔγγιστα περιοδεῖαν αὐτοῦ».

Πρέβεζα τῆς 10/22 Μαΐου 1849.

Στόν τόμο τῆς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους Ἀντιγόνη, ἐκδ. Λειψίας 1830, ἐκτός τῆς ἄνω ἐνθυμήσεως ὑπάρχει ἐπίσης ἰδιόχειρος ἀναγραφή Γερμανιστί: Καίνιξβεργ 9 Αὐγούστου 39 τοῦ Γ.Α. Κρούγερ. STUD, PHIL εἶναι ὁ διάσημος γερμανὸς φιλόλογος Ἑλληνιστῆς σπουδαῖος φιλόσοφος.

Τὴν ἐνθύμησιν αὐτὴν ἀντέγραψα

ἐκ τοῦ βιβλίου Σοφοκλέους Τραγωδίας Ἀντιγόνη ἔκδοσις Λειψίας παρά τῷ Ἐρνέστω Φλαισέρῳ ἔτος 1830 τοῦ βιβλίου ὁ τίτλος εἶναι γραμμένος εἰς τὴν Λατινικὴν καὶ τὸν μετέφρασα. Ἡ αὐτὴ ἰδιόχειρος ἀντιγραφή τοῦ διασήμου γερμανοῦ Ἑλληνιστοῦ: Κρούγιερ εὑρίσκεται εἰς τοὺς ὀμηρικοὺς ὕμνους τῆς ἐκδόσεως Σαμουήλ Κλάρω τῆς Λειψίας τοῦ ἔτους 1820. Τὰ δίστηλα εἶναι Αὐστριακὰ τάλληρα τῆς Μαρίας Θηρεσίας, νόμισμα κυκλοφορίας τότε, τὰ λεγόμενα ἄλλως κολωνάτα.

Ἄλλη ἰδιόχειρος ἐνθύμησις τοῦ διδασκάλου Κωνστ. Ἀθανασιάδου εὑρίσκεται εἰς τὸν δερματοδέτον τόμον τῶν ἐξόχων τῆς Ἑλλάδος ρητόρων Ἰσοκράτους, Αἰσχίνου καὶ Δημοσθένους κ.λ.π. Ἐκδομένον εἰς Πατάβιον τοῦ ἔτους 1745.

Ἡ ἐνθύμησις ἀναφέρει: «τῇ δεκάτῃ δεύτερα Μαΐου (1876) δεδώρηται ἡ παροῦσα βίβλος παρά τοῦ προσφιλοῦς μοι Λάμπρου Μόσχου Κουφέα ἐμοὶ τῷ Ἀθανασίῳ διδασκάλῳ Ἀθανασιάδου τοῦ ἐν Πρεβέζῃ ἀρίστου διδασκάλου, ὄντος τοῦ προσφιλοῦς μοι καὶ διατρίβοντος ἐν Χάοσιν.

ὑπογραφή Ἀθανασιάδης ὁ Διδασκάλου

Καὶ τώρα προβάλλονται μερικά ἐρωτήματα. Πῶς βρέθηκε στήν πόλη μας τό 1849 ὁ διάσημος γερμανός Ἑλληνιστής Κρούγιερ; τὰ εἶχε μαζί του τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς ἓνα μάλιστα ὅπως εἶπαμε παραπάνω τοῦ ἔτους 1893 ὑπογράφεται ὡς σπουδαστής τῆς φι-

λοσοφίας. Αὐτό φυσικά μόνον οἱ ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ Ἑλληνιστοῦ θά τό κατέχουν καλά ἀπό τὰ γράμματά του.

Δυστυχῶς τὰ περισσότερα τῶν ἔργων τούτων τῆς δωρεᾶς χαθήκανε κατά τὴν τελευταίαν ταραχώδη 17ετίαν ἀπό τίς μετακινήσεις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ γυμνασίου καὶ τῆς Θεοφανείου Σχολῆς καὶ τοὺς βομβαρδισμούς. Γιά τὴν περιπέτεια τῆς δωρεᾶς αὐτῆς τοῦ Βύρωνος καὶ τὰ σχετικὰ μέ τὴν Θεοφάνειο Σχολή μπορεῖ κανεὶς νά διαβάσῃ τοῦ κ. Σαλαμάνκα εἰς Ἡπειρωτικὴν Ἑστίαν τόμ. Α' 1952 σελ. 677 καὶ 799.

Τό πρῶτο ἔγγραφο εἶναι ἀντίγραφον ἀπό τό τμήμα Ἀρχείου τοῦ Ρωσικοῦ Προξενείου Ἰωαννίνων, πληρεξουσίου ἐγγράφου τῶν προκρίτων τῆς Πρέβεζας καὶ ἐπιτρόπων τῶν ναῶν Ἀγ. Χαράλάμπους, Ἀγίου Νικολάου καὶ Ἀγίου Ἀθανασίου τῆς 3 Ἰουνίου 1857.

Περιληπτικά διαλαμβάνει τὰ ἐξῆς. Τό 1814 εἶχε πεθάνει εἰς Μόσχαν ὁ Ἀναστάσιος Γεωργίου Θεοφάνους καὶ διὰ τῆς διαθήκης του τῆς 14 Νοεμβρίου 1814 εἶχε καταθέσει εἰς τό Αὐτοκρατορικόν Ὀρφανοτροφεῖον τῆς Μόσχας 62.450 χάρτινα ρούβλια ἐκ τούτων τὰ μὲν 42450 ἔτοκίζοντο πρὸς 5% τὰ δέ 20.000 πρὸς 4%. Ἐπιτρόπους τῆς διαθήκης ὁ ἀείμνηστος Δωρητής εἶχε βάλει στήν Μόσχα τόν Ἰωαν. Δ. Μπουγιουκλή καὶ Εὐθύμιον Κωνστ. Κωστούλαν. Ἐπειδὴ οἱ ἐν λόγῳ εἶχαν ἀποθάνει συνῆλθον εἰς τὴν Μητρόπολιν Πρεβέζης οἱ

Δημογέροντες καί ἔφοροι τῆς Σχολῆς ὡς καί οἱ Ἐπίτροποι τῶν τριῶν ναῶν τῆς Πρέβεζας καί διόρισαν ἐπιτρόπους τοῦ κληροδοτήματος καί πληρεξουσίους στή Μόσχα» τούς ἐντιμοτάτους Κυρίους Ἀλέξανδρον καί Ἰωάννην ἀδελφούς Μπουγιουκλῆ, υἱούς τοῦ ἀειμνήστου Ἰωαν. Δημ. Μπουγιουκλῆ Γραικούς τῆς Νίζνης ἐν Ρωσσία, ἵνα λαμβάνωσιν ἐφεξῆς ἐτησίως τόν τόκον τῶν εἰρημένων κεφαλαίων ρούβλια ἀσιγνάτζες 2922 ἀπό τό αὐτοκρατορικόν ὀρφανοτροφεῖον, δίδοντες τάς ἀναγκαίας πρὸς αὐτό περί τῆς παραλάβῆς τοῦ ἐτησίου τόκου ἀποδειξεις καί πληρώνουσιν αὐτοὶ τακτικῶς εἰς τὴν διαταγὴν τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐν Πρεβέζῃ τριῶν ἐκκλησιῶν, πρὸς συντήρησιν τῆς Θεοφανείου ταύτης Σχολῆς. Διὰ τὴν εἰσπραξίν τοῦ τόκου τούτου οἱ ἐπίτροποι ἐξέδωσαν Συναλλαγματικὴν εἰς διαταγὴν τῶν ἐν Λευκάδι ἐμπόρων κυρίων Πέτρου καί Ἀλεξάνδρου ἀδελφῶν Σταματοπούλου.

Τό πληρεξούσιον τοῦτο ἔφερε καί τάς ἐπικυρώσεις τοῦ Προξένου τῆς Ἀγγλίας τοῦ Ἄγγλου ἀρμοστοῦ τῆς Ἑπτανήσου καί τοῦ Ρώσου Προξένου στήν Κέρκυραν.

Τό ἄλλον ἔγγραφον εἶναι αἰτήσεις τῶν ἐφόρων τῆς Σχολῆς πρὸς τόν Ἑλληνα σύμβουλο τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς στήν Πετρούπολι, Δενδρινό μέ ἡμερομηνία 16/28 Ἰουνίου 1858 διὰ τῆς ὁποίας λέγουν ὅτι διώρισαν πληρεξουσίους τούς ἀδελφούς Ἀλ. καί Γ. Μπουγιουκλῆ καί τούς ἐξουσιοδότησαν νά ἐξοφλήσουν

τὴν συναλλαγματικὴν τῶν 5844 ρούβλιων εἰς τούς ἐν Μόσχᾳ ἀδελφούς Σταματοπούλου, προϊόν τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος τῶν ἐτῶν 1856 καί 1857.

Ἐπειδὴ ἡ πληρεξουσιότης δέν εἶναι ἐφοδιασμένη μέ τὴν ἀναγκαίαν ὑπογραφή τοῦ Ρώσου Προξένου, ἐπιστράφηκε στοὺς ἐπιτρόπους τῶν ναῶν, ὅπως καί ἡ συναλλαγματικὴ καί τὴν στέλνουν αὐτοὶ στήν Κέρκυρα νά ἐπικυρωθῇ ἀπὸ τόν Ἄγγλο ἀρμοστή καί τόν Γενικό Πρόξενον τῆς Ρωσσίας, ὁ ὁποῖος κράτησε ἀντίγραφο τοῦ πληρεξουσίου γιὰ νά τό στείλῃ στὰς Ἀρχάς τῆς Μόσχας, πρὸς πληροφορίαν τους. «Κατ' αὐτό τόν τρόπο τακτοποιημένο αὐτό τό πληρεξούσιο, μέ ἡμερομηνία 26 Ν/βρίου - 8 Δεκεμβρίου 1857 στάλθηκε στοὺς ἀδελφούς Μπουγιουκλῆ εἰς βάρος τῶν ὁποίων ἐξέδωκεν συναλλαγματικὴν γιὰ χάρτινα βούβλια 5844, ποσόν στό ὁποῖο ἀνέβαιναν οἱ τόκοι τῶν ἐτῶν 1856 καί 1857.

Συνεχίζω τὴν ἀναμετάδοσιν τῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Δ. Σαλαμάνκα ἐκ τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας 1952 σελ. 799.

«Ἀπὸ τότε δέν πήραμε καμιὰ εἶδησιν ἀπὸ μέρους τῶν κυρίων αὐτῶν καί μόνον τελευταῖα πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τούς ἀδελφούς Σταματοπούλου τῆς Μόσχας σέ διαταγὴ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐκδοθῆ ἡ μέ ἀριθ. 5854 συναλλαγματικὴ ὅτι ἕως τόν περασμένο Ἀπρίλη, οἱ πληξούσιοί μας δέν ἱκανοποίησαν τίς αἰτήσεις τους. Σέ τέτοια ὄντες δύσκολη κατάστασιν

νομίσαμε καλό νά ζητήσουμε ἀπό τούς κυρίους Μπουγιουκλή τίς ἀναγκαῖες πληροφορίες, καί γιά περισσότερη ἀσφάλεια παίρνομε τό θάρρος νά ἐπισυνάψουμε ἐδῶ τήν ἐπιστολή, πού τούς ἀπευθύναμε (δηλ. στούς Μπουγιουκλήδες), παρακαλῶντας σας Κύριοι νά ὑποστηρίξετε τήν ὑπόθεσή μας στήν Αὐτοκρατορική Κυβέρνηση, σέ περίπτωση πού θά ἐμφανιζόταν ἀπρόοπτες δυσκολίες. Ὅντες βέβαιοι ὅτι τό ἀποτέλεσμα τῆς καλοπροαίρετης παρεμβάσεώς σας θά εἶναι σύμφωνο πρός τά δικαιώματα καί τίς προσδοκίες τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου ἔχομεν τήν τιμήν κ.λ.π.

Οἱ Ἐφοροὶ τῶν ἐκκλησιῶν Ἁγ. Ἰωάννου, Ἁγ. Χαραλάμπους, Ἁγ. Ἀθανασίου

Ἡ παραπάνω αἴτησις πρός τό Αὐτοκρατορικό Σύμβουλο Δενδρινό στήν Πετρούπολη ὑποβλήθηκε στάς 5/17 Ἰουλίου 1858 ἀπό τόν Ρῶσον Πρόξενο Ἰωαννίνων πρός τό Ἀσιατικό Τμήμα τοῦ Ὑπουργ. Ἐξωτερικῶν τῆς ρωσικῆς πρωτεύουσας.

Συμπληρωματικά γιά τήν Θεοφάνειο Σχολή προσθέτω ἀπό τό ἔργον τοῦ Λαμπρίδη τά ἐξῆς. Τήν Σχολήν Πρεβέζης διά βιβλίων ἐπροίκισεν ἡ τε Ἑλληνική Κυβέρνησις συνεργεία καί παραστάσεσι τοῦ ἐκεῖσε πολυτίμου προξένου τῆς Ἑλλάδος Σκαρλάτου Ρωσσέτου καί οἱ φιλογενεῖς Ζωσιμάδαι, Νεόφυτος ὁ Δούκας, Π. Ἀραβαντινός Παῦλος Παπαφίλος κ.τ.λ. Τό δέ φιλόμουσον ζεῦγος Θεόδωρος καί Αἰκατερίδη (τό γένος Καρναβάλη) Τσιντόση, σπουδαίως

συνέδραμον (1868) πρός ἐμψύχωσιν τῶν Σχολείων, καταλιπόντες ὁ μὲν ἐλαίας 200, ἐφ' ὧν ἐτησίως τοῦλάχιστον 2000 ἐσοδεύονται, ἡ δέ ἐργαστήρια τρία, ἐπίσης 4500 γρ. ἀποφέροντα. Στήν Θεοφάνειο ἐδίδαξαν ἐκτός τοῦ Κωνστ. Ἀθανασιάδου, ὁ Ἰω. Βλαχογιαννόπουλος, ὁ διαπρεπῆς Ἀναστάσιος Σακελλάριος (1831), τοῦ ὁποίου ὑπῆρξαν μαθηταί ὁ Μητροπολίτης Ἄρτης Ἱερόθεος Μπάλκος, ὁ Ἀναστάσιος Καλός. Ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε διάσημος ρήτωρ καί δημοκρατικῶν ἀρχῶν κῆρυξ στήν ἐθνοσυνέλευσι τοῦ 1861-64 ὅπου ἐχρημάτισε πληρεξούσιος τῆς Πρέβεζας. Αἱ δημοκρατικά καί ριζοσπαστικά του ἀγορεύσεις σώζονται εἰς τά πρακτικά τῆς Β' ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1864-65.

Συμπληρωματικά περί τῆς Θεοφανείου Ἑλληνικῆς Σχολῆς πού ἰδρύθηκε στόν καιρόν τῆς Τουρκοκρατίας ὡς ἀνώτερος τύπος Σχολείου, προσθέτω καί τά ἐξῆς σχετικά καί μέ τόν ἰδρυτήν τῆς Ἀναστ. Θεοφάνην. Εἰς τόν διάδρομον τῆς Θεοφανείου Σχολῆς σώζεται μιά μεγάλη εἰκὼν τοῦ Παντοκράτορος I μέτρου ἐπὶ 0,50 περίπου ἡ ὁποία παρηγγέλθη πρός τιμήν τοῦ δωρητοῦ καί ἡ ὁποία ἀναγράφει τά ἐξῆς εἰς τήν μεσαίαν στήλην κάτω ἀπό τήν μορφήν τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ.

«Πρὸς τόν ἐν Μόσχᾳ τελευτήσαντα καί ἐν τῷ αὐτῷ βασιλικῷ ὄρφανοτροφείῳ καταλιπόντα ρούβλια χιλιάδες ἐξήκοντα δύο, ὧν ὁ τόκος χρησιμεύει εἰς σύστασιν Σχολείων καί φωτισμόν τῶν νέων τῆς πατρίδος του,

τόν τοῦ Γεωργίου Θεοφάνους Ἐναστασίον τῆς Ἐναστάσεως ἐπώνυμον καί τοὺς τοῦτον μιμηθησομένους ἀνίστησιν ταύτην τὴν εἰκόνα εὐγνωμοσύνης ἕνεκα ἢ πατρίς Πρέβεζα».

Εἰς τὴν συνεχομένην τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς στήλην τῆς εἰκόνης, τὴν πρώτην δηλ. ἐξ ἀριστερῶν ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή. «Θεοδώρου Τσιντόση καὶ Αἰκατερίνης τῆς συζύγου αὐτοῦ Πρεβεζαίοις τοῖς τὸν ἴδρυτὴν τῆς Θεοφανείου Σχολῆς μιμησαμένοις καὶ τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν εἰς ἐκαίδευσιν τῶν τῆς πατρίδος τέκνων εἰσενεγκοῦσιν εὐγνωμοσύνης μνημεῖον τὴν εἰκόνα τὴν δὲ ἢ πόλις ἀνατίθῃσι. 1876». Ἡ τρίτη στήλη εἶναι κενὴ ἄνευ ἐπιγραφῆς. Περίμενε τὸν νέον δωρητὴν φαίνεται καὶ τὸν περιμένει γιὰ νὰ τοῦ γράψῃ τὸ ὄνομά του.

Καί κάτι ἀκόμη γιὰ τὸ Ἑγγλικό

Προξενεῖο τῆς Πρέβεζας. Εἰς αὐτὸ ὑπεγράφη τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1832 τὸ πρακτικόν τῆς πρώτης συνεδριάσεως τῆς ὀροθετικῆς Ἐπιτροπῆς πού καθώριζε τὰ σύνορα τοῦ πέραν τοῦ φρουρίου τοῦ Ἐκτίου χώρου. Τὴν ἐπιτροπὴν ἀπετέλουν οἱ συνταγματάρχαι τῶν τριῶν Συμμάχων Βάκερ, Σικαλῶν καὶ Βαλτελεμῆ, ὁ Τοῦρκος Χουσεῖν Μπέης καὶ ὁ Ἑλληνας στρατηγὸς Γιαννάκης Σταΐκος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ Ἐκτιον προσαρτήθηκε εἰς τὸ Ἑλληνικόν κράτος τὸ 1881. Τὸ φρούριον τοῦ Ἐκτίου, κτίσμα Ἐλῆ πασᾶ τὸ (1819) χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸ 1912, σάν φυλακὴς ἕως τὸ 1928. Μετὰ σάν ποινικὴς φυλακὴς χρησιμοποιήθηκε, τὸ Κάστρο τοῦ Παντοκράτορος κτίσμα Γάλλου, μηχανικοῦ στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἐλῆ πασᾶ τὸ 1810.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗΣ

Ἦρθε καὶ σένανε ὁ καιρὸς καὶ σήμανε ἡ ὥρα
Ἦρα καλὴ σου αὐταδερφέ στου Ἀχέροντα τὴ χώρα.
Τα χρόνια σου ἦταν καρπερὰ κι οἱ μέρες σου γεμάτες.
Τα μυστικὰ φανέρωναν τῆς Ἡπειρος οἱ στράτες
σαν διάβαινες προσκυνητῆς καὶ λειτουργὸς με τ' ἅγια.
— Το λεν οἱ κούκοι στα βουνὰ κι οἱ πέρδικες στα πλάγια-
Κι ἦρθαν ξωθιὲς κι ἀρχαῖοι θεοὶ νὰ σ' ἀποχαιρετίσουν.
Κι οἱ μούσες με τὶς λύπες τους νὰ σε ξεπροβοδίσουν.
Με τοὺς δικούς σου τοὺς σκοπούς, τῆς λεβεντιάς τ' ἀγέρι.
Γλυκὸς ἀχὸς ἀντιλαλεῖ στου ἀπέθαντου τα μέρη.
Ὡς τὸ στερνὸ τὸ σύνορο τῆς ὄχθης τῆς παράλλης
Κεῖ που τῆς μούσας Σταυραητὸς σε πρόσμενε ὁ Κρυστάλης
Ἐξία καὶ συ τῆς Ἡπειρος τ' «Ὡριόπλουμο Μαντήλι»
ψηφί ψηφί τὸ κέντησες με τὶς μοσκιὲς τ' Ἀπρίλη.
Σοδειά μεστή. Τὸν τίμησες τὸ τραγουδιοῦ τὸ γύρο.
καὶ πλούτισες τὸν τόπο μας. Ἦρα Καλὴ σου Σπύρο.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΤΣΕΛΙΓΓΑΤΑ

ΤΟΥ Χ.

Ἡ προσφορά τοῦ σκύλου στὸν ἄνθρωπο καὶ στὸ βιό, εἶναι γνωστὴ ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικὴ εἶναι τούτη ἢ εἰκόνα. Ὁ τόσο πιστὸς στὸν ἄνθρωπο φίλος αὐτὸ τὸ τετράποδο ζῶο πού κάποτε ὅταν τὸ κοπάδι διάβηκε ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Κεραμίτσας καὶ πρὶν ξεχυθῆ στὸ χάνι τοῦ Τζιούμα νύχτωσε. Οἱ τσελιγκάδες ἦταν ἀναγκασμένοι ν' ἀράξουν ἐκεῖ πάνω στὰ τσουμπάρια ὥσπου νὰ ξημερώση. Τὸ μέρος αὐτὸ ἦτανε γνωστὸ σάν σῦρμα (πέρασμα) τοῦ Λύκου μὰ οἱ τσοπάνηδες εἶχανε τὴν ἀβάντα καὶ τὴ σιγουριά στὰ σκυλιὰ τους. Πρὶν καλά-καλά νυχτώση ἀκούστηκε ἀλλαλαγμὸς ἀπὸ τὰ ἀλυχτίσματα τῶν σκυλιῶν. Ὅλα ἔτρεξαν μέ μεγάλα σάλτα ἐνάντια στὸ ζουλάπι πού μυρίστηκαν καὶ ξοπίσω οἱ φωνές τῶν νοικοκυραίων καὶ τῶν τσοπάνηδων μέ δυνατὰ καὶ τρομαχτικὰ χουγιάσματα πού ἔσκιζαν τὴν νύχτα προντίζονταν τὰ πρόβατα. Πέρασαν πάνω ἀπὸ τέσσερις ὥρες καὶ ὕστερα φάνηκαν τὰ τρία ἀπὸ τὰ τέσσερα σκυλιὰ. Ἀποσταμένα ἀπὸ τὸ τρεχαλητὸ ἀλλὰ καὶ κάπως ἀνόμε-

χα καὶ ντροπιασμένα. Ὁ νταβέλης ὅμως δέν φάνηκε.

Ὁ νταβέλης ἀργοῦσε ἀκόμα. Ὁ πιστὸς αὐτὸς σκύλος ἦταν ὁ ὀδηγητῆς καὶ ὁ πιὸ ἀσύγκιτος καὶ ἀκούραστος κυνηγὸς τοῦ ὄχτροῦ. Δέν πισωδρόμαγε εὐκόλα. Τώρα ὅμως ἦτανε ἄγνωστη ἡ τύχη του ὅλη τὴ νύχτα μέσα στὴ βαθειὰ σκοτεινιά. Ὅταν χάραξε τὸ πρωῖνὸ καὶ ἀκόμα δέν φάνηκε ὁ νταβέλης ἄνθρωποι καὶ σκυλιὰ ἦτανε περίλυποι. Ἦτανε σωστή ὀρφάνια γιὰ ὅλους ἂν ὁ νταβέλης ἔπεφτε θῦμα ἀπὸ καθῆκον. Σέ λίγο ὅμως νὰ καὶ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὴ λακκιά ὁ νταβέλης μέ βραχνὰ καὶ παραπονιάρικα ἀλυχτίσματα.

«Ἐ ὀρέ, ἔλα, ἔλα, ἔλα ἐδῶ» τοῦ εἶπε ὁ γέρο-τσέλιγκας. Ὅταν ζύγωσε κοντὰ ὁ σκύλος· τί νὰ ἰδοῦνε; Ὁ νταβέλης ἦταν καταματωμένος ἕνα γύρω στὸ λαιμὸ του! Ἐνα κλαψούρικο μουρμουρητὸ ἔβγαине ἀπὸ τὰ σωθικά του. Ἀμέσως ὁ γερο-τσέλιγκας ἔκανε νόημα νὰ ἐτοιμάσουν σοῦπα στὴν κουρίτα γιὰ νὰ φάη. Ὁ νταβέλης ζύγωσε κοντὰ στὸν

ἀφέντη του καί ἔγλυψε τά χέρια μέ μουρμούρισμα εὐχαριστήσεως.

Κανέννας δέν εἶδε τό πάλαιμα τοῦ σκύλου μέ τό λύκο οὔτε καί πιό ἦτανε τό ἀποτέλεσμα, ἀλλά τά σημάδια σέ ἄφηναν νά μαντέψης τό μακελειό. Ὁ νταβέλης θές ἀπό κούραση θές ἀπό στενοχώρια καί πόνο ἀπό τά τραύματά του καπάκισε μιά-δυό φορές ἀπό τό φαῖ του καί τράβηξε γιά τό γιατάκι του ἀποκαμωμένος γιά ν' ἀπλώση τό ματωμένο κουφάρι του.

Καϋμένε σκύλε, πιστέ σύντροφε καί ἀχώριστε φίλε τοῦ ἀνθρώπου!

Στό πέρασμα τῶν κοπαδιῶν ἀπό τά ντερβένια ἀπό τίς ραχοῦλες καί ἀπό τούς κάμπους ἔπρεπε ν' ἀράξουν γιά κána-δυό μέρες τά ζωντανά τους οἱ βλάχοι μας. Ἐπρεπε, καί οἱ ἄνθρωποι νά ξαποστάσουν καί νά συγυριστοῦν κάπως καί τά πρόβατα νά βοσκῆσουν. Δέν ἦτανε ὁμως καιρός γιά χασομέρια γιά τίς βλάχισσες καί τίς βλαχοποῦλες. Ἐπρεπε νά πᾶνε στό πιό κοντινό χωριό ζαλωμένες μέ διμιτένια σκουτιά, βελέντζες, φλοκάτες ταγάρια γιά νά τ' ἀλλάξουν μέ διάφορα εἶδη, σιτάρι, φασόλια καί χρήματα. Μόνιμο στέκι γιά τό χωριό τοῦτο ἦτανε τό σπίτι τῆς Παπακώσταινας. Κάθε χινόπωρο θά τήν ἐπισκέφτονταν καί ὅπως καί τώρα ἀκούστηκε ἡ φωνή τους ἀπ' ἔξω ἀπό τή λιάσσα:

— Κουμπάραα... ὦ! λάι κουμπάρα....

— Ὦρσε τσούπρα μου.... Ἀκούστηκε ἡ φωνή τῆς Παπακώσταινας μέσα ἀπό τό σπίτι καί πρόβαλε στήν

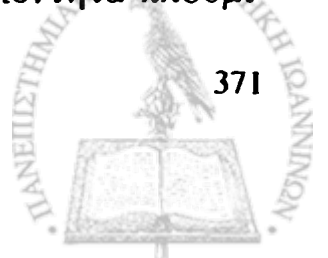
αὐλόπορτα.

— Καλῶς ὄρισες κουμπάρα, πῶς τά πορέψαταν, πῶς τᾶχετε τά ζωντανά; Εἶναι καλά οἱ φαμίλιες σας;

— Καλά κουμπάρα-παπαδιά, σά θέλει ὁ Θεός καί σεῖς εἶστε ὅλοι καλά;

Οἱ κουμπάρες πού ἔκρουζαν καί φέτος τό σπίτι τῆς Παπακώσταινας βέβαια ἦτανε γνωστές σ' ὄλο τό χωριό, ἀλλά ἐμεῖς τά παιδόπουλα τοῦ χωριοῦ αἰσθανόμασταν τήν ἀνάγκη τοῦ σεβασμοῦ καί τοῦ θαυμασμοῦ. Ἡ γραφική τους βλάχικη φορεσιά πού τύλιγε ἐκεῖνα τά γιομάτα ὑγεία καί λεβεντοσύνη κορμιά τούς, τό γραφικό κωνικό καπέλο ἀπό μαῦρο δέρμα, μέ δυό ἀράδες, ἕνα-δυό γύρους κυκλικούς ἀπό ἀσήμι καί πίσω ἕνα κάτασπρο μαντήλι ἰσόμερα τσακιστό καί κάτω ἀπ' αὐτό ξεχύνονταν, ἄλλη μέ γυαλιστερές πλεξοῦδες καί ἄλλη μέ ἄπλεκα χυτά μαλλιά ὡς κάτω ἀπό τή μεσούλα, σωστός χρυσαφένιος καταράκτης!

Τό τσιπούνι τους ἐφαρμοστό ὡς τή μέση ἄφινε ἀπό τή μέση καί μετά κοντά τέσσερα δάχτυλα κλωσάτο γιά νά σκεπάζη δικαιολογώντας τό δέσιμο τῆς πολυπλισεδένιας φούστας. Τό πουκάμισο μέ διπλό φιδόστροφο κεντημα κάθετο καί κουμπωμένο ὡς τό λαιμό καί μέ τήν τοκαδίτσα της τήν ἀσημένια στό μποῦστο σέ ἄφινε μόνο νά μαντέψης τό θησαυρό πού ἔκρυβαν στά στήθεια τους. Ἡ καλοτσακισμένη φούστα τους κατέβαινε ὡς τή γάμπα καί ἀπό κεῖ καί κάτω φάνταζαν τά ὄμορφα τσεμπέρια μέ λογιῶν - λογιῶν πολύχρωμα κεντητά πλουμί-

δια. Οί ποδιές τους από ξεχωριστό μάλλινο ύφασμα από δικά τους άργαλιά, μέ χρυσά γαϊτάνια κεντημένα ένα γύρω και πλουμισμένη μέ διάφορα λουλούδια τών άγρῶν πού γιά χάρι αὐτῆς τῆς ποδιᾶς ἡ λαϊκή μας μούσα κρούζει ὡς τά σήμερα παιανικά:

Στή κεντημένη σου ποδιά ὀρή βλάχα ὀρη βλάχα, βλαχοπούλα καί τσελιγκοπούλα...

Κι ὅταν τά χνουδωτά μπράτσα τους, λές τσηνεμένα ἀπό τόν καλλίτερο πρωτομάστορα, ἦταν ὄξω ἀπό τά μανίκια τοῦ τσιπουνοῦ, γλυκά κι ἀνάλαφρα τά χαιδεύαν οἱ ταντέλες ἀπό τά πλατυμάνικα πουκάμισά τους πού δίκαια οἱ νηοί τά λιμπίζονταν καί τά τραγούδισαν καί τά τραγουδᾶνε ἀκόμα:

Τό παχουλό χεράκι σου ὀρή βλάχα
νά τῶχα μαξιλάρι...

Ἡ βλαχοπούλα μας σέ μιά στιγμή ἀγανάκτησης καταριέται τόν τρόπο ζωῆς μέ τό κοπάδι της — πού νά τῶχε φάη ὁ λύκος — καί ξέροντας ὅτι μποροῦσε νά καταχτήση μέ τήν ὀμορφιά της καί τά κάλη της ἀκόμα καί τούς ὀντάδες τοῦ σαραγιοῦ τοῦ Μπέη ὅπως τήν θέλει καί τό Δημοτικό μας Ἡπειρώτικο τραγούδι:

Ἐγώ εἶμαι ἡ βλάχα ἡ ὀμορφη ἡ
βλάχα ἡ παινεμένη
πῶχω τά χίλια πρόβατα τά δύο χιλιάδες γίδια.

Λύκος νά φάη τά πρόβατα λύκος νά φάη τά γίδια

ἐγώ θά πάω στά Γιάννινα στοῦ Μπέη
τά σαράγια...

Ἐμεῖς τά σχολιαρούδια στά χρό-

νια ἐκεῖνα πού βλέπαμε μπροστά μας τίς βλάχες ζωντανές, πηγή τραγουδιῶν μας ζυμωμένα μέ τούς γραφικούς λεβεντικούς χορούς, ἄξια θαυμάζουμε αὐτές τίς νταλιάνες μέ διασταλμένα μάτια γιομάτα ἀπροσδιόριστη ἀπορία, ἔφτασαν οἱ χρόνοι τοῦτοι πού μποροῦμε ἐκφραστικά, ὄριμοι νά ἐκτιμήσουμε σωστά. Τοῦτες ἦταν βουνίσια πλάσματα ζωντανές ζωγραφιές μέ πνοή μέ παλμό, μέ ἀνάσα! Ἄνάμεσά τους, οἱ κουβέντες στή δική τους γλώσσα, ἔβγαιναν ἔντονες ὀρθόφωνες ἐπιταχτικές καί μέ λυρισμό. Ἡ κακομοιριά ἦταν ἀγνωστη γι' αὐτές κι ἕνα ἄρωμα ξεχωριστό ἔβγαινε καί σκόρπαγε ἀπό τά κορμιά τους, μέσα ἀπό τά βαρειά σκουτιά τους, σάν ἀπό λεβάντα, σάν ἀπό θυμάρι ἢ καί κάτι ἀνάμιχτο!

Τοῦτες τίς καθάρειες φαμίλιες ἀπό τέτοια βουνίσια ξεχωριστή ράτσα τίς θυμόμαστε ὡς τήν ἀρχή τοῦ δευτέρου μεγάλου πολέμου. Ὁ πόλεμος καί ἡ ξένη κατοχή πού σκόρπισε τή συμφορά καί στήν Ἡπειρό μας, ἄλλαξε σέ κάμποσες ἀπ' αὐτές τίς φαμίλιες τόν τρόπο τῆς ζωῆς. Ξύπνιοι γεννημένοι καί κουναριμένοι σέ καθαρή ἀτμόσφαιρα κοντά στή φύση μέ ἀνεβασμένο τό πνεῦμα τοῦ νοικοκυριοῦ, ποτέ δέν τούς ἔλειψε τό μαξούλι, ὕστερα ἀπό τόν πόλεμο προσαρμόστηκαν ὀρισμένοι σέ μιά νέα κατάσταση προκοπῆς. Ὅπου βάλανε λιθάρι ὀρθώσανε ὀλόκληρα οἰκήματα. Ἄλλάξανε τή μορφή τῆς Γουμενίτσας καί ἀπό καλύβες πού ἦταν τώρα ἔγινε μιά ὀμορφη πόλη ἄξια γιά νά φέρνη τό

ἀξίωμα τῆς Πρωτεύουσας τῆς Θεσπρωτίας. Τώρα τό Καστρί δέν γνωρίζεται καί ὁμορφαίνει ἀκόμα διότι ἀγαπήθηκε τόσο πολύ καί εἶναι τόσο στενά δεμένοι μ' αὐτό ἐκεῖνοι πού προσέρχονται ἀπό τίς ταξιδιάρικες φαμίλιες τῶν βλάχων, πού ζοῦσαν τά καλοκαίρια μέ τούς ἀετούς στά ψηλῶματα καί τό χειμῶνα στά ξεχειμαδιά στή Γουμενίτσα καί στό Καστρί.

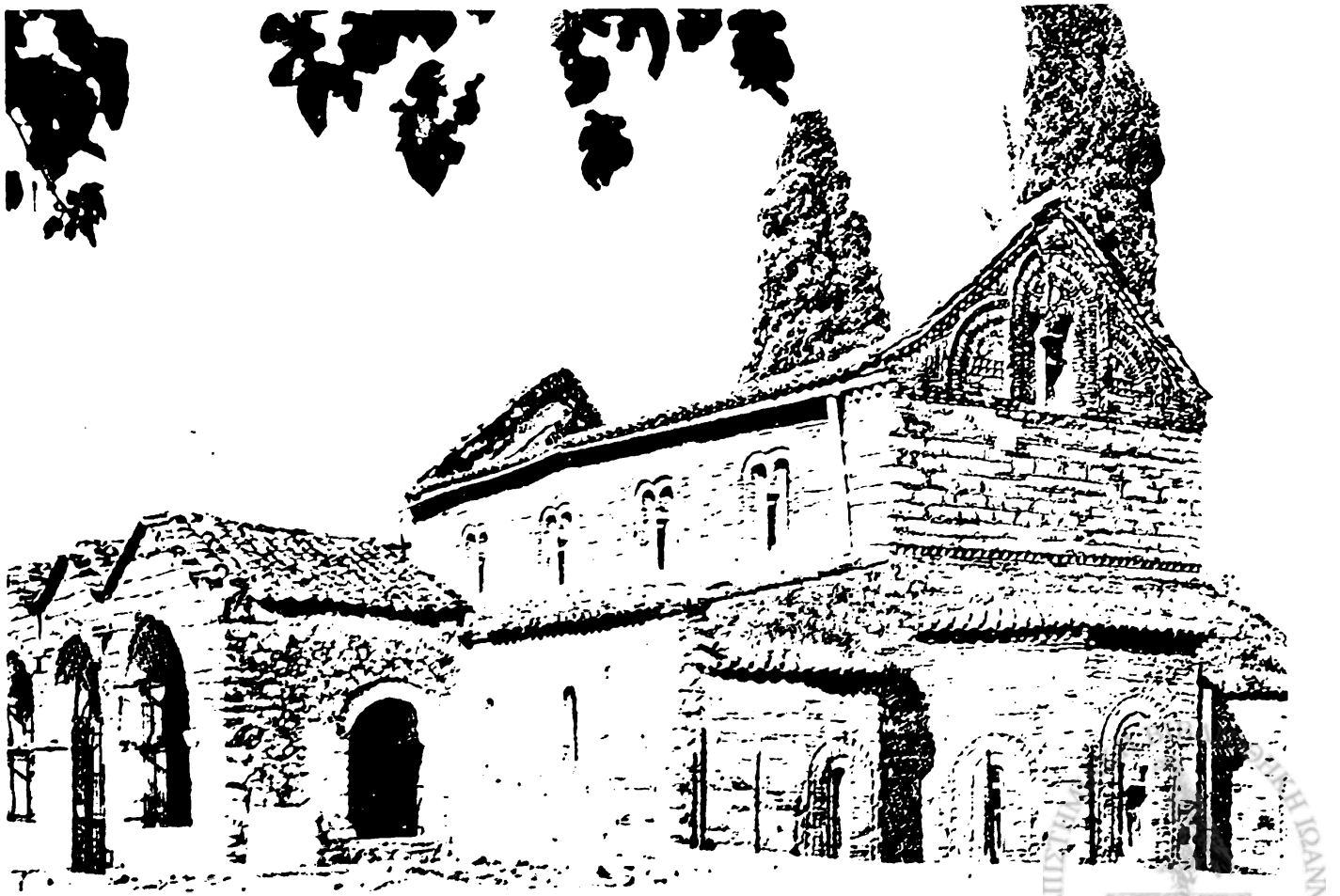
Κι ἄν μεγαλωμένος τώρα καί ξεμακρυσμένος ἀπό τό πέρασμα τῶν χρόνων ἐκείνων, χαλεύω μέ τό νοῦ μου νοσταλγικά νά βρῶ ἐκεῖνον τόν τρόπο ζωῆς τόν γιομᾶτο πίκρες ἀλλά καί χαρές, μέ τούς ἀγῶνες, τόν πόνο καί τή μιζέρια ἀχόρταγος κι ἀπ' αὐτό τό καλαμποκίσιο ψωμί καί μέ τή δίψα τῆς μάθησης καί πού τά σχολειά μας ἦταν τόσο ἀζύγωτα γιά τούς φτωχοῦς,

δαρμένοι ἀπό μιά μοῖρα, σκληρή θεά, γιά τούς νηούς τῆς Ἡπείρου μας, ποτέ δέν θά ἤθελα καί γιά κανένα μας, τό ξέκομα ἀπό τό ὁμορφο χωριό μας.

Ἦχοῦνε στ' αὐτιά μας τά ἀθάνατα κλαρίνα στά πανηγύρια καί στούς γάμους μέ τά μοιρολόγια καί τό σκάρο, ἀλλά καί ἡ φλογέρα τῶν βλάχων Ἐθνικό Σύμβολο μέ τόν γλυκό καί ἀπαλό της ἦχο πού ἀνασταίνει τίς ψυχές μας καί μᾶς φέρνει τόσο κοντά μέ τά ἔθιμα τοῦ τόπου μας καί τ' ἀθάνατα τραγούδια τοῦ πού δένουν μέ τήν καλή συνήθεια τῶν Ἡπειρωτῶν νά θυσιαζόμαστε πάντα γιά τήν πατρίδα πού ἔχτιζαν, χτίζουν καί θά χτίζουν!

(Ἄγνωστος ὁ ἀποστολέας)

Η Π Ε Ι Ρ Ω Τ Ι Κ Η Π Ι Ν Α Κ Ο Θ Η Κ Η

Ναός Ἁγίας Θεοδόρας Ἄρτας (Ἀρχιεῖο Γ. Γάγαλη)

Η ΠΟΛΥΤΙΜΗ ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

του ΚΩΣΤΑ ΤΕΚΤΟΝΑ

Σύντομο ιστορικό

Ἡ γυναίκα τῆς Πίνδου. Μέσα σ' αὐτή τή φράση συμπυκνώνεται μέ ἀρχαϊκή λακωνικότητα ὄλο τό Ἐθνικό καί ἀνθρώπινο μεγαλεῖο πού φανερώνει ἡ δράση, οἱ ἀγῶνες καί οἱ θυσίες τῆς Γυναίκας τῆς Πίνδου, στήν ἐθνική της βούληση νά προσφέρει καί αὐτή πολύτιμη βοήθεια στους ἡρωικούς μαχητάς τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου, τῆς ἐποποιίας τοῦ 1940-41.

Στήν ἴδια αὐτή φράση, ἡ Γυναίκα τῆς Πίνδου περιλαμβάνονται καί οἱ ἀγῶνες καί οἱ θυσίες καί ἡ ἐθνική προσφορά τοῦ ἄμαχου Ἡπειρωτικοῦ καί Μακεδονικοῦ πληθυσμοῦ, πού βοήθησε καί συμπολέμησε δίπλα στον ἡρωικό ἐθνικό στρατό μας.

Εἶναι ἀξιοθαύμαστη ἡ προθυμία γιά ἐθελοντική προσφορά ἐργασίας βοήθειας καί θυσίας ἐν ἀνάγκη, πού ἔδειξαν οἱ πληθυσμοί τῆς Ἡπείρου καί τῆς Μακεδονίας, πού ἡ ἐθνική μοίρα τούς ἔταξε μέσα στόν κλοιό τοῦ ἔνδοξου ἐκείνου πολέμου τοῦ Ἔθνους μας καί πού τούς διεξήγαγε ἡ δική μας γενεά καί προξενοῦν ἐθνική συγκίνηση καί ρίγος, γιατί οἱ ἀνθρω-

ποι αὐτοί στήν προσφορά τους δέν ἐσκέφτηκαν τούς φόβους καί τούς κινδύνους, τή φτώχεια τους, τήν πείνα τους καί ἀπολύτως καμιά ἀνθρώπινη ἀδυναμία, ἀλλά χωρίς κανένα ὑπολογισμό προσφέρθηκαν ἀμέσως καί ἀγογγύστως στόν κοινό ἐκείνο ἐθνικό ἀγῶνα, πού ἦταν γιά τήν τιμή, ἀξιπρέπεια καί ἀνεξαρτησία τῆς πατρίδος μας καί γιά τήν ἐλευθερία μας.

Οἱ γυναῖκες τῶν χωριῶν τῆς Ἡπείρου καί Μακεδονίας ἔγραψαν μέ τήν πολύτιμη προσφορά τους καί βοήθειά τους στά στρατευμένα παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος, σελίδες ἄφθαστου ἡρωισμοῦ καί αὐτοθυσίας πού τά ἐξετίμησαν τόσον οἱ πολεμιστές ὅσον καί ἡ ἡγεσία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς χώρας καί ὅταν ἦρθε τό πλήρωμα τοῦ χρόνου καί τό ἐπίσημο κράτος τίμησε τήν προσφορά αὐτῶν τῶν γυναικῶν πρῶτα καί μαζί τους τῶν γερόντων καί τῶν παιδιῶν ἀκόμα, πού ὄλοι μαζί συνέθεσαν τήν ὠραία καί ἀπό τό χρόνο καί τή μνήμη ἀνεξίτηλη ἐθνική εἰκόνα, ἐνός διαφορετικοῦ σιωπηλοῦ καί ἄσφαιρου πολέμου καί συναδέλφου τοῦ πραγματικοῦ.

Σάν ἐλάχιστο δείγμα αὐτῆς τῆς μεγάλης καί ἐθνικῆς προσφορᾶς εἶναι ἡ τοποθέτηση ἀπό τήν Πολιτεία τῶν μνημείων τῆς Γυναίκας τῆς Πίνδου στό χωριό Φούρκα τῆς Μακεδονίας καί δέν ξέρω ἂν καί σέ ἄλλους ιστορικούς τόπους καί ἡ τελετή πού γίνεται κάθε χρόνο στίς 20 Ἰουλίου στήν Κοινότητα τῆς Φούρκας καί γιά νά τιμηθεῖ ἔτσι ἡ ιστορική μνήμη τῶν ἐπωνύμων καί ἄνωνύμων ἐκείνων ἡρωϊδῶν καί ἡρώων καί νά δικαιωθεῖ ιστορικά ἡ ὄλη προσφορά καί θυσία αὐτῶν.

Ἡ τοποθέτηση ὁμως τοῦ μνημείου στήν Κοινότητα τῆς Φούρκας προκάλεσε, ὅπως εἶναι γνωστό, πολλές ἀμφισβητήσεις καί συζητήσεις ἀπό τίς στήλες τῶν ἐφημερίδων γιά τήν ἐπιλογή τῆς Φούρκας, ἐνῶ, ὅπως πάλι εἶναι γνωστό ἀπό τήν ιστορία καί τή μνήμη τῶν πολεμιστῶν, τά περιστατικά αὐτά ἔλαβαν χώραν στούς γνωστούς ιστορικούς πλέον τόπους πού ἔγιναν οἱ κρίσιμες καί σκληρές καί μέ μεγάλες θυσίες μάχες τοῦ στρατοῦ μας, κατά τίς πρῶτες ἑβδομάδες μετά τήν κήρυξη τοῦ πολέμου, τόπους πού βρίσκονται στήν περιοχή Κοινοτήτων τοῦ Ζαγορίου καί τῆς Μακεδονίας.

Στό θέμα αὐτό δέν ἔχει δοθεῖ, ἀπό ὄσα ξέρω, ἐπίσημη ἀπάντηση πού νά δικαιολογεῖ καί νά τεκμηριώνει τήν παραπάνω ἐκλογή τῆς Φούρκας ἀπό τήν Πολιτεία.

Ἀπό τά πάρα πολλά περιστατικά τῆς προσφορᾶς τῆς Γυναίκας τῆς Πίνδου καί τῶν ἐπωνύμων καί ἄνωνύ-

μων χωρικῶν μαζί της, θά σταχυολογήσω παρακάτω μερικά ἀξιοθαύματα καί ἀξιοτίμητα τά ὅποια ἔχει καταγράψει μέ ἄχρυσά γράμματα ἡ σύγχρονος ιστορία τοῦ πολέμου 1940-41 καθώς ἐπίσης καί ἡ ἀνεξίτηλη ἐθνική μνήμη τῶν πολεμιστῶν καί τῶν κατοίκων τῶν περιοχῶν τῶν σκληρῶν μαχῶν τοῦ πολέμου.

1. Στήν Ἑπειρο. (Ἑπειρωτική Πίνδος)

Ὁ σημερινός ταξίαρχος ἐν ἀποστρατεία κ. Κωνσταντῖνος Πανταζῆς πού ἦταν τό 1940 Ταγματάρχης - Διοικητής τοῦ III Τάγματος Πεζικοῦ τοῦ 15 Συντάγματος τῆς Ἑπειρωτικῆς καί ἐνδόξου VIII Μεταρχίας, ὁ ἄνδρεις καί τιμημένος, ἀλλά καί σεμνός ἀξιωματικός καί ἡρωϊκός πολεμιστής στό ιστορικό ἔργο του «Τά δύο ὄχι» ἐκδόσεις Δωδώνη καί στή σελίδα 79 γράφει:

«Πρέπει νά σημειωθῇ ἐπίσης ἡ συγκινητική προσφορά τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῶν χωρίων πού ἦσαν πλησίον τῆς τοποθεσίας, ἀντιστάσεως. Ἐνοιώθην ὅτι ἐμπρός ἐπολέμουν τά παιδιά, οἱ ἀδελφοί, οἱ ἄνδρες των καί ἔσπευδον αὐθορμήτως νά τούς πᾶνε τρόφιμα, πυρομαχικά, ὅταν τά μεταγωγικά τῶν μονάδων δέν ἐπαρκοῦσαν, καί νερό, ὅπου ἐτύχαινε νά μὴ ὑπάρχη κοντά εἰς τά μαχόμενα τμήματα. Συγκεκριμένως εἰς τήν περιοχήν τοῦ ὑποτομέως Σουδενῶν, ὅπου εἶναι ὄρη ἀπρόσιτα καί δέν ὑπάρχουν πουθενά πηγαί, οἱ πρόεδροι τῶν κοινοτήτων Ἐλαφοτόπου (Τσερβάρη). Ἄνω καί Κάτω Σουδενῶν καί ἄλλων

κοντινῶν χωρίων ὠργάνωσαν ομάδας ἀπό γυναίκας καί γέροντας, αἱ ὁποῖαι μετέφερον καθημερινῶς εἰς τὰ τμήματα πού ἐπολέμουν εἰς τήν Γκραμπάλαν καί Ψηλορράχην, νερό μέ βαρέλες, διότι ἡ περιοχὴ ἐκείνη εἶναι τελείως ἄνυδρος, καί πυρομαχικά, ὅταν τὰ μεταγωγικά τῶν μονάδων ἦσαν ἀψησχολημένα ἀλλοῦ ἢ δέν ἐπαρκοῦσαν. Ἡ προσφορά αὕτη εἶναι ἀλησμόνητος εἰς ὅλους ὅσοι ἔτυχε νά πολεμήσουν ἐκεῖ ἐπάνω καί ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτοὺς παντοτεινὴ».

Γιὰ τὸ περιστατικὸ αὐτό, ἀπὸ ἀφήγηση τοῦ Συνταγματάρχη τότε καί Διοικητῆ τοῦ Πυροβολικοῦ τῆς VIII Μεραρχίας, πού δημοσιεύθηκε στὸν Ἑπειρωτικὸ Ἀγώνα» τὸ Νοέμβριο τοῦ 1972 Ἀσημακόπουλου πού ἦταν κατὰ τὴ μάχη τῆς Γκραμπάλας Διοικητῆς τοῦ Ὑποτομέως Πυροβολικοῦ Σουδενῶν (τώρα Πεδινῶν), γράφονται οἱ παρακάτω λεπτομέρειες:

«Β' ΠΥΡ/ΧΙΑ 105 ΣΚΟΝΤΑ, «Μετά μία ὥρα ἀπὸ τὴ Δ/γῆ, ὅλοι εἶναι ἔτοιμοι, στή θέση τους: Τὸ Πεζικὸ σέ μισὴ ὥρα: τὸ Πυροβολικὸ, σέ μία Μιά Πυρ/ρχία 105 Σκόντα, γιὰ τὴν ὁποία εἶχαν φτιάξει εἰδικὸ δρόμο, νά φτάση σ' ἓνα ὕψωμα σιμὰ στὸν «Ἁγιο Βλάση» μέ δυσκολία ἀνέβαινε τὸ μγάλο ἀνήφορο: τὰ κανόνια τᾶσερναν μουλάρια κι ἀπὸ πίσω σπρῶχναν οἱ στρατιῶτες. Περνοῦσα ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ ΣΟΥΔΕΝΑ (Κάτω Πεδινά) τὴ στιγμὴ πού συνάντησα τὴ φάλαγγα. Οἱ χωρικοί, δηλαδή οἱ γέροι καί γυναῖκες, ἐτοιμάζονταν νά φύγουν

ἀφοῦ ἐκεῖ σέ λίγο θά ἔπεφταν βόμβες καί ὀβίδες: Πέρασα μπροστά ἀπ' ἓνα ὄμιλο καί τοὺς λέω:

— Τί κάθεσθε; Βοηθεῖστε ν' ἀνεβοῦνε τὰ κανόνια. Τὰ πέταξαν κάτω ὅλα τὰ πράγματα πού βαστοῦσαν, κι ἔτρεξαν. Πρῶτα ἔφτασαν τὰ κορίτσια, κι ἄρχισαν νά σπρῶχνουν, τὰ σίδερα πού ἐπρόκειτο νά ξεχύσουν σέ λίγο ἀπὸ τὸ στόμα τους κατὰ τῶν ἐπιδρομέων, ὅλο τὸ μίσος πού ὅλοι μας νοιώθαμε γι' αὐτούς. ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΕΣ - Ἑπειρωτίσες, ἐμπνευσμένες ἀπὸ τίς πατριώτισσές τους τίς Σουλιώτισες, ἀνακατεμένες μέ τοὺς πυροβολητάς, ἔβγαζαν μαζί τους τὰ κανόνια στήν κορυφή! Δέν γελοῦσαν, δέν ἔλεγαν κουβέντες, ὅπως θᾶκαναν σ' ἄλλη περίπτωση ὅταν ἀνταμώνονταν ἡ μικτὴ νεολαία. Τώρα ἦταν σοβαρὴ ἡ στιγμὴ, καί δέν ὑπῆρχε χῶρος γιὰ ἀστεῖα ἢ γιὰ κρυφομιλήματα διαβατικά τῆς καρδιάς, καί ἀλληγορικὰ λογάκια. Στὴν κορυφή μόνο ὅταν βγῆκαν ὁ ὄμιλος τῶν κοριτσιῶν (ἰδρωμένα ροδοκόκκινα προσωπάκια, γεμᾶτα ὑγεία καί καλωσύνη) φώναξε στήν Πυρ/ρχία στὰ παιδιὰ πού κινοῦσαν πάλι:

— Στό καλό στό καλό! ὁ Θεὸς μαζί σας. Κι οἱ περισσότερες δάκρυσαν: ὄχι φαντάζομαι ἀπὸ φόβο, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἱερὴ στιγμὴ τοῦ χωρισμοῦ. Ὑπὸ τέτοιες περιστάσεις τοὺς ἦταν ἄγνωστοι: ἀλλὰ τί σημαίνει; δέν ἦταν Ἑλληνόπουλα πού πήγαιναν νά ὑπερασπίσουν τὴν τιμὴ τους; Οἱ πλησιέστεροι στρατιῶτες πού τᾶκουσαν ἀπάντησαν: — Θά τοὺς φᾶμε τοὺς

κερατάδες!... Ψυχολογήστε τό χαιρετισμό τῆς γυναίκα, καί τήν ἀπάντησή τοῦ ἀνδρα...».

— Ναί ἦταν οἱ κοπέλλες τοῦ χωριοῦ: Λευτερία Γ. Θεοδωρίδου, Γαλάτεια Ναπ. Τρίψα, Θάλεια Κ. Οἰκονομίδου, Πανωραία Κ. Τσαντή, Ἄννα Γ. Κάσκα καί ἄλλες, καθὼς καί οἱ νιές — τότε — γυναῖκες, οἱ ὁποῖες ζεῦτηκαν μέ τριχιές γιά νά τραβήξουν τά κανόνια μέχρι τά πυροβολεῖα τοῦ Παπαβάσου — τά κανόνια τοῦ στρατοῦ μας ἢ νά κουβαλοῦν φορτωμένες στίς πλάτες τους, τίς βαρέλες μέ νερό, ἀπό στή στέρνα τοῦ Κάσκα στούς διψασμένους πυροβολητές. Ναί! ἦταν οἱ γυναῖκες: Μερόπη Χρ. Τουλούπη, Ἰσμήνη Θ. Καλαντζῆ, Ἀθηνᾶ Κυρ. Λευκαδίτη, Ἀριάνθη, Δ. Γόγαλου, Θούσω Ἀνδρέα, Βόγλη, Λάκενα Ἀπ. Ἀρβανίτης, Εὐρυδίκη Χρ. Γκράτζιου, Λουκριτία Παν. Ζαχάρη, Ρίνα Κ. Γεωργίου, Θεοδούλου Δ. Νταχρῆ, Νίκη Θ. Κούλη, Κούλα Ν. Νταχρῆ, Φώνη Γ. Νταχρῆ, Μάνη Γκαμπαλῆ, Ἰπολύτη Σιούσιου, Κλειώ Σκεπαριώτη, Σούλα Χουλιαρά, Πολύμνια Γκαμπαλῆ, Κυριάκω Γκαμπαλῆ, Βγένω Σκεπαριώτη, Βρυάνθη Παρτσάλη καί ἄλλες. Δέν εἶναι τεχνικά εὐκολο σ' ἓνα μικρό χρονικό, ὅπως εἶναι τό σημερινό, νά καταγραφοῦν ὅλα τά ὠραῖα καί ἀλησμόνητα καί ἀξιέπαινα περιστατικά τῶν γυναικῶν καί τῶν κατοίκων τῶν χωριῶν τοῦ Ζαγοριοῦ.

2. Στή Μακεδονία (Μακεδονική Πίνδος)

Ἵδιος συγγραφέας Κων. Παντα-

ζῆς στό ἴδιο βιβλίο του «Τά δύο ὄχι» καί στή σελίδα 83 ἀναφερόμενος στήν ἐθνική προσφορά τῶν γυναικῶν καί τῶν ἄλλων κατοίκων τῶν ὄρεινῶν χωριῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (τῆς Πίνδου) πρός τούς μαχητές τῶν ὠραίων ἀλλά καί τραγικῶν ἐκείνων ἡμερῶν γράφει:

«Τό 111/51 τάγμα, ἐφεδρικό, ἐφθανε τήν πρωίαν τῆς 28ης εἰς τό Ἑπταχώρι. Ὁ 9ος λόχος μέ ὀμάδα πυροβόλων ἐγκατεστάθη ἀμυντικῶς εἰς Προφήτην Ἥλιαν Ἑπταχωρίου καί τήν νύκτα ἐκινήθη πρός Κάντισικον εἰς τήν διάθεσιν τοῦ ἀριστεροῦ ὑποτομέως. Ὁ 11ος λόχος μέ τόν ὑπόλοιπον λόχον πολ/λῶν καί τόν λόχον ὄλμων, μέ τόν διοικητήν τοῦ τάγματος πρός τήν γραμμὴν Ἐπάνω Ἀρένα - Μούκα - Πάτωμα. Λόγω τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν μεταφορικῶν μέσων τοῦ ἀποσπάσματος ἐγένεν ἐκκλήσις πρός τά χωρία τῆς Πίνδου, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων, γέροντες, γυναῖκες καί παιδιά, μέ ἐνθουσιασμόν προσεφέρθησαν νά μεταφέρουν, ὅ,τι ἐφόδια ἐχρειάζοντο διά τόν στρατόν καί νά διακομίζουν τραυματίας ὑπό δυσμενεστάτας καιρικᾶς συνθήκας. Ἡ προσφορά αὕτη θά μείνει εἰς τήν ἱστορίαν ὡς μεγαλειῶδες δεῖγμα πατριωτισμοῦ καί αὐτοθυσίας».

Στή συνέχεια ὁ ἴδιος καί στή σελίδα 90 γράφει:

«Εἰς τήν σπουδαίαν διάβασιν Λυκοκρέμασμα, ἡ ὁποία καταλαμβάνομένη ὑπό τῶν Ἰταλῶν ἔθετεν εἰς κίνδυνον τά πλευρά καί νῶτα τῆς ταξιαρχίας, ἐγκατέστησεν οὐλαμόν ἵππικῶ. Τήν νύκτα τῆς 1ης Νοεμβρίου ἡ ταξιαρχία κατεῖχε τό

δεσπόζον ὕψωμα Σκούρτζα, καί οἱ Ἴταλοί τήν Σαμαρίναν καί Παλαιοσέλι. Τήν νύκτα σφοδρός ἄνεμος καί δριμύτατον κρύον ἐνέσκηψεν. Τό ζήτημα τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῆς ταξιαρχίας εἰς τά ὄρεινά καί ἀπρόσιτα ἐκεῖνα ἐδάφη ἦτο ἐκ τῶν σοβαροτέρων. Ἀλλά ὁ μέγας πατριωτισμός καί ἡ προθυμία τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν ἔλυσαν κατά κάποιον τρόπον τό πρόβλημα. Γέροντες, γυναῖκες καί παιδιά, ὑπό τήν καθοδήγησιν τῶν ἀξ/κῶν καί ὀπλιτῶν τῆς χωροφυλακῆς ἐσχημάτιζον φάλαγγας πού ἐκινοῦντο ἡμέραν καί νύκτα. Μετέφερον εἰς τούς ὄμους καί εἰς τάς χεῖρας, ὑπό δυσμενεστάτας καιρικῆς συνθήκας, κιβώτια πυρομαχικῶν καί τρόφιμα.

Αὐτή τήν ἀνεκτίμητη, σάν ἠθική ἀξία, ἐθελοντική ἐθνική προσφορά τῶν γυναικῶν καί τῶν ἄλλων κατοίκων τῶν ὀρεινῶν χωριῶν τοῦ Ζαγορίου καί τῆς Δ. Μακεδονίας, ἐτίμησε δίκαια τιμή καί ἐπαίνεσε δίκαιο ἔπαινο καί ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν κατά τή συνεδρίασή της τῆς 23 Μαρτίου 1982, ὅπως περιγράφεται ἀπό τό παρατιθέμενο ρεπορτάζ, τῶν Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων:

«Σείστηκε ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν στή χτεσινή πανηγυρική συνεδρία μόλις ἀνέβηκαν στό βῆμα οἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου. Οἱ ἡρωϊκές μορφές πού φέρνουν ἀκόμα στή μνήμη τους τήν ἰαχή τοῦ ἐλληνοϊταλικοῦ πολέμου. Κι ὁ κόσμος ἐκλαιγε ἀπό συγκίνηση στό ἀντίκρουσμά τους. Ἐφτασαν ἀπό νωρίς οἱ τέσσερις ἀπό τίς ἕξι γυναῖκες τῆς Πίνδου πού κάλεσε ἡ Ἀκημαδη-

μία, στητές κι ἀγέρωχες μέ τίς τοπικές φορεσιές τους. Θά τίς τιμοῦσαν μέ τό Ἀριστεῖο Ἀρετῆς πού συνοδευόταν ἀπό 50.000 δρχ. καί ἀπό βαρύτιμα κοσμήματα πού ἄφησε γι' αὐτές ἡ Μιχαήλα Ἀβέρωφ.

Ἦταν ἡ πρώτη φορά πού ἔμπαιναν σέ τέτοιο μέγαρο, μέ τέτοια χαλιά καί φῶτα. Ἦταν ἡ πρώτη φορά πού βλέπανε τόσους ἀνθρώπους. Ἦταν ἡ πρώτη φορά πού βλέπανε πρωτεύουσα. Τᾶχανε κυριολεκτικά χαμένα. Δέν δειλίαζαν ὅμως στά φλάς τῶν φωτογράφων καί τῆς τηλεόρασης. Μόνο καμάρωναν μέσα στίς καλοσιδερωμένες ποδιές τους καί μέσα στά μαῦρα κεφαλομάντιλά τους πού συμμαζεῖαν τίς μακριές πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν τους.

Ἡ βραδιά δέν ἦταν ἀφιερωμένη μόνο σ' αὐτές. Δόθηκαν κι ἄλλα βραβεῖα, χρυσά μετάλλια καί τιμές, ἀλλά ὁ κόσμος εἶχε καρφώσει τό βλέμμα του στό ἀριστερά τῆς αἴθουσας, κοντά στό βῆμα, μπροστά στούς ἐπίσημους, ἐκεῖ πού καθόντουσαν οἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου.

Τήν ἀναγγελία τῆς βράβεισής τους ἔκανε ὁ γεν. γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας κ. Κων. Τρυπάνης, ὁ ὁποῖος δέν πρόλαβε νά πεῖ καλά καλά τά ὀνόματά τους, οὔτε τό σκεπτικό τῆς τάξης ἠθικῶν ἐπιστημῶν καί ἡ φωνή του χάθηκε μέσα στά χειροκροτήματα.

Οἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου μαθημένες στά βουνά ἔδωσαν ἕνα σάλτο καί φτάσανε στό Προεδρεῖο. Ἐσφιξαν τό χέρι τοῦ προέδρου κ. Περ. Θεοχάρη.

Μία μάλιστα ἔσκυψε νά τοῦ τό φιλήσει.

Ἐπειτα οἱ τέσσερις γυναῖκες ἀπό τήν Πίνδο στράφηκαν στόν κ. Καραμανλή, τόν ἔπιασαν καί τόν ἀγκάλιασαν.

Ὁ κόσμος ἔκλαιγε.

Ἡ 87χρονη Ἀνδρομάχη Τζήμα, ἡ μεγαλύτερη ἀπ' ὄλες τους, πλησίασε τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας κ. Καραμανλή καί γεμάτη θαυμασμό τοῦ εἶπε:

«Τί μέ ἀξίωσε ὁ Θεός! Εἶδα βασιλεῖς — ἐννοώντας τόν κ. Καραμανλή — πατριαρχεῖς» (συμπλήρωσε χαιρετώντας τόν ἀρχιεπίσκοπο Σεραφεῖμ).

Ἡ Ἀνδρομάχη Τζήμα κατάγεται ἀπό τό Ἄργος Ὀρεστικόν. «Ἀπό κεῖ πού ἔβραζε τό πελεκούδι στόν πόλεμο», συμπλήρωσε ἡ ἴδια. Στό στρατό δώρησε καί τά 8 στρέμματα γῆς πού ἔχει στό χωριό της. Καί φεύγοντας τῆς ξέφυγε: «Ὅλες οἱ χαρές τῆς ζωῆς μου μαζί, δέν φτάνουμε αὐτή».

Μαζί της ἡ Σοφία Σερδένη, 74 χρόνων, ἡ Τριανταφυλλιά Βλάχου 79 χρόνων καί ἡ Κυράτσω Τσαπράζη 77 χρόνων.

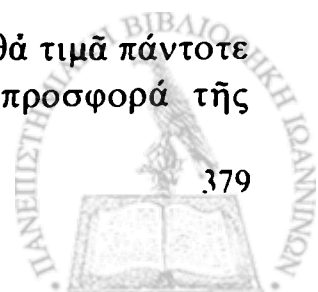
Μέ τά λίγα αὐτά, ἀλλά τόσο ἀντιπροσωπευτικά περιστατικά πού ἀναφέραμε καί πού σέ μιά νοερή μεγένθυσή τους μᾶς δείχνουν τήν ωραία καί ἀνεξίτηλη ἔθνικά εἰκόνα τῆς πολύτιμης καί ἀνεκτίμητης ἐθνικῆς προσφορᾶς τῆς Γυναίκας τῆς Πίνδου πού μαζί της συμπεριλαμβάνονται καί οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν χωριῶν τῆς Ἠπείρου καί τῆς Μακεδονίας, γέροντες καί παιδιά, πού

καταξιώθηκαν τῆς μεγάλης ἐθνικῆς τιμῆς καί εὐγνωμοσύνης καί κατέλαβαν μιά λαμπρή σελίδα στή σύγχρονη πολεμική Ἑλληνική ἱστορία.

Στά πρόσωπα των τεσσάρων γυναικῶν τίς ὁποῖες ἐβράβεψε καί ἐτίμησε ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τιμήθηκαν ὄλες οἱ ἐπώνυμες καί ἀνώνυμες γυναῖκες καί οἱ γέροντες καί τά παιδιά πού βοήθησαν τούς πολεμιστές τοῦ 1940 στά βουνά τῆς Ἠπείρου καί τῆς Μακεδονίας τόν χειμῶνα ἐκεῖνο ὑπό δυσμενέστερες καιρικῆς συνθηκῆς καί ἔγραψαν μέ τήν προσφορά τους αὐτή τίς ἴδιες ἡρωϊκές ἱστορικές σελίδες πού ἔγραψαν καί οἱ γυναῖκες τοῦ Σουλίου συμπολεμῶντας μέ τους ἄνδρες τους κατά τῶν Τουρκαλβανῶν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καί τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία διέσωσε μερικά ἡρωϊκά ὀνόματά τους ὅπως ἡ Μόσχω Τζαβέλλα μέ τίς 400 γυναῖκες πού ἔτρεψαν σέ φυγή τούς Τουρκαλβανούς καί ἡ Δέσπω, Τάσω, Μάρω, Κίτσα, Σόφω, Πανάγω, Κατέρω, Δέσπω (ἐγγονή), πού τῶν τελευταίων τά ὀνόματα διέσωσε ὁ Περραιβός στήν ἱστορία του γιά τούς Σουλιῶτες.

Ἀλλά ἡ ἡρωϊκή ἐθνική προσφορά τῆς Ἑλληνίδας γυναίκας συνεχίστηκε καί κατά τούς ἀγῶνες τοῦ λαοῦ μας ἐναντίον τῶν κατακτητῶν κατά τήν περίοδο τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης 1940-41.

Ἡ ἐθνική μνήμη θά τιμᾶ πάντοτε τήν ἡρωϊκή ἐθνική προσφορά τῆς Ἑλληνίδας.

ΟΙ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΙΑ (Ιστορική μελέτη)

του ΜΙΧ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

Τά χαρακτηριστικά, πού οί συγγραφείς δίνουν στον Ἀλῆ Πασᾶ εἶναι τά ἑξῆς:

Παχύσαρκος μέ χοντρή κοιλιά κι ἀδύναμα πόδια σέ μέτριο ἀνάστημα, πρόσωπο στρογγυλό μέ μέτωπο πλατύ, μάτια μέ ὀξύ βλέμμα γαλανά, μύτη παχειά, αὐτιά, στόμα μεγάλα, μακρῶς γενειάδα, δέρμα ἄσπρο ρυτιδωμένο, κοντό λαιμό, βαθειά φωνή κι ἄσχημο διακεκομμένο γέλιο, ἄρκετά σεβαστός καί μεγαλοπρεπής στήν ἐμφάνιση, φαγᾶς καθ' ἕξιν καπνίζοντας διαρκῶς τσιμποῦκι ἤ ναργιλέ.

Θά ἐκθέσωμε ἐν συντομία ὅ,τι σχετίζεται μέ τίς εἰκόνας του.

Τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1818, πού ὁ Ἀλῆς εἶχεν ἐπισκεφθεῖ τήν Πρέβεζα, ὅσ' αὐτήν προξενικός πράκτοράς του Μαρίνος Λάζαρης, θέλοντας νά τόν εὐχαριστήσῃ κάλεσε ἀπ' τήν ἀπέναντι Λευκάδα τόν φημισμένο συμπατριώτη του ζωγράφο Σπύρο Βεντούρα, νά τόν ζωγραφίσει, παρακαλώντας νά προσθέσῃ στό πλαίσιο τῆς εἰκόνας τήν φράση «δι' ἐπιμελείας τοῦ πιστοῦ ντουατζῆ τοῦ Μαρίνου Λάζαρη».

Ὁ ζωγράφος δέχθηκε, πῆγε στήν

Πρέβεζα κι ἀφοῦ πῆρε στό σχέδιό του ὅ,τι ἐχρειάζονταν ἀπ' τήν φυσιογνωμία τοῦ βεζύρη, γύρισε στό νησί του, ὅπου ἐπί τέσσερες μῆνες ἐργάσθηκε κι ἐτελείωσε τό πορταῖτο. Τό ἔργο αὐτό χάρις στό ταλέντο καί τήν ἐμπειρία τοῦ Βεντούρα εἶναι καί τό ἐπιτυχέστερο, ἀπ' ὅσα ἐζωγραφήθησαν, πού δείχνει τόν πραγματικό Ἀλῆ.

Ὁ Σπύρος Ἀραβαντινός στόν πρόλογο τῆς «ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ» τοῦ πατέρα του λέγει, ὅτι ἡ πιό τέλεια εἰκόνα τοῦ τύραννου, ἦταν ἡ ζωγραφειθεῖσα στό Βουθρωτό τό 1814, ἀπό Γάλλον ἀξιωματικό, ἀλλά καί ἐξ ἴσου ἀκριβής ἦταν καί ἡ ἀπό τήν Ἰταλίδα ζωγράφο Μαρία σύζυγο τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόν Ἀμβρακικό σταθμεύοντα στόλου τοῦ Fortunato Passano, ἀντιγραφεῖσα (3-4 χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ Ἀλῆ ἀπό προσωπογραφία δόκιμου ἄλλου ζωγράφου, πού καί διαφυλάχθηκε ἀπ' τήν οἰκογένεια τοῦ γνωστοῦ φίλου τοῦ Ἀλῆ Καπεσοβίτη Κ. Μαρίνογλου, καμωμένη σε κροκκωτό (βελουῶδο) με μετάξι.

Ὁ δόκιμος ζωγράφος πού μπροστά του πόζαρε ὁ Ἄλῆς, δέν πρέπει νά ἦταν ἄλλος ἀπό τόν Βεντούρα. Ἄλλ' ἐδῶ ἄς πληροφορηθοῦμε τά σχετικῶς φημολογηθέντα.

Λέγουν, πῶς ὅταν ὁ ζωγράφος πῆγε τήν προσωπογραφία στά Γιάννενα, δέν τήν παρέδωσε στόν Ἄλῆ (ἢ κι ἄν τήν παράδωσε ἀπ' τό σχέδιό του ἔφτιαξε κι ἄλλη) γιατί ἀπ' τό γραμματικό του Μάνθο ἔμαθε ἐμπιστευτικά ὅτι κατά τίς συνήθειες τοῦ Πασᾶ ἦταν κι ἐνδεχόμενο νά τόν σκοτώσει, βιαστικά δέ τότε στό πρόσωπο τῆς εἰκόνας ζωγράφησε τ' ἀποτυπώματα μιᾶς μύγας, πού κι ἐξελήφθηκε γιά τήν ἐπιτυχία της σάν ζωντανή, ὥστε νά ζητήσῃ κάποια μικρή διωρία νά τήν σβῆσῃ. Ἔτσι ἐπωφεληθεῖς καί τό ἔσκασε. Ἀργότερα δέ ἀφοῦ τήν πούλησε στόν Ἰταλία, σχεδίασε πρόχειρα ὁμοιώματά της σέ διάφορα πῆλινα εἶδη κι ἰδιαίτερα σέ «ἀγγελία νυχτός» γιά νά τόν δυσφημίσει.

Ἀπέμεινε ὅμως τό θέμα τῆς πληρωμῆς του γιά τό ὅποιο ὁ Βεντούρας προσέφυγε διεκδικώντας τό πολύ σημαντικό τότε ποσό 200 ταλλήρων στά δικαστήρια τῆς Ἁγίας Μαύρας (στό ἀρχαιοφυλακεῖο τῆς Λευκάδας, κι ὄχι τοῦ Ἄλῆ Πασᾶ μέ τόν ὅποιο ἢ προστάτιδα τῆς Ἑπτανήσου Ἀγγλία εἶχε φιλικές σχέσεις καί ἐγνώριζεν ἔτσι ὅτι θά τοῦ τό ἀπέρριπταν. Ὁ Λάζαρος στόν δίκη ἰσχυρίσθηκε ὅτι ἡ παραγγελία τῆς εἰκόνας ἦταν τοῦ Πασᾶ, αὐτός δέ μεσολάβησε σάν ἀντιπρόσωπός του, παραγγέλοντας μάλιστα καί δεύτερη γιά νά δωρίσει

σάν «πιστός ντουατζῆς» στόν Ἄλῆ καί τόν εὐχαριστήσῃ πιότερο, πού ὁ ζωγράφος δέν τήν ἔφτιαξε.

Τό δικαστήριο στόν ἀπόφασή του ἀπέκλεισε τήν ἀνάμιξη τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἄλῆ στόν δίκη καί παραδεχθέν τήν παραγγελία τοῦ Πράκτορα δέχθηκε τελικά ὅπως ἡ ἀμοιβή ὑπολογισθῆ στα μισά, ἤτοι 100 τάλληρα, πού καί θά πρέπει νά εἰσέπραξε ὁ Βαντούρας.

Ἡ ἄλλη εἰκόνα, πού ἦταν ζωγραφημένη ἀπό Γάλλο, κατά τόν Ἀραβαντινό, ὄχι μόνο ἀποδίδει πιστά τόν Βεζύρη ἀλλά καί μοιάζει στή στάση καί τήν μορφή τήν τοῦ Βεντούρα, ἀλλάσσοντας κατά τό φόντο, πού εἶναι ἐπί τῆς λίμνης τοῦ Βουθρωτοῦ κι ὄχι σέ χῶρο δωματίου. Ἡ ὕδατογραφία αὐτή σχεδιάστηκε ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀπό τόν L. Dupré στίς 14 Μαρτίου 1819.

Μιά τρίτη εἰκόνα τόν φέρει μετωπικά νεώτερο ἀρκετά, μέχρι λίγο πιό κάτω τῆς μέσης, μ' ἐπενδύτη γούνινο, μάχαιρα στή ζώνη καί κρατώντας μικρό τάσι (νταμπάκο), γεμάτη κεντήματα τήν φορεσιά.

Στήν «Ἱστορική κι Ἐθνολογική Ἑταιρεία» ὑπάρχουν δύο ἐπίσης εἰκόνες πού παριστάνουν ἢ μιά τόν Ἄλῆ μέ τήν Κυρά Βασιλική κατά ζωγραφιάν Monudisin, πού δημοσιεύθη στό περιοδικό «L' Artiste» κι ἄλλη τόν θάνατό του (A.D. Hartiviller, 1822).

Σέ βιβλία δέ περιηγητῶν συναντᾶμε τήν χαλκογραφία τοῦ Thomas Smart Hughes (1820) «Ἄλῆς Πασᾶς εἰς τό Σεράγι του» ὅπου καθιστός

στόν ὄντά καπνίζει ναργιλέ ὑπηρετούμενος ἀπό ἀφοσιωμένους κι ἄλλες εἰς τοὺς λοιποὺς συγγραφεῖς μέ θέματα τῆς ἐποχῆς του ὅπως τῆς καταστροφῆς τοῦ Γαρδικίου «τ' ἀνάκτορα τῶν παιδιῶν του στά Λιθαρίτσια», «Εἰς τό χαρέμι τοῦ Τύραννου τῶν Ἰωαννίνων» «Οἱ Ἐγγονοὶ του ἀπ' τόν Βελῆ, Ἰσμαήλ Βέης καί Μεχμέτ Πασᾶς» «Αὐλή σεραγιοῦ τοῦ Ἰαλῆ» (Beresford κ.λ.π.).

Χαρακτηριστικό τέλος κατὰ τόν Σπ. Ἀραβαντινό, ἦταν τό λάθος τοῦ Beauchamps στό ἔργο του «Ὁ Βίος τοῦ Ἰαλῆ Πασᾶ, Βεζύρη τῶν Ἰωαννίνων» πού καί κατάκλεψε τόν Πουκεβίλ, τοῦ νά καταχωρήσει ἐπιπόλαια καί στίς δύο ἐκδόσεις του τήν εἰκόνα τοῦ Μεχμέτ Ἰαλῆ τῆς Αἰγύπτου ἀντί τῆς τοῦ Ἰαλῆ Πασᾶ.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ

16.7.1939. Ὁ Χαρ. Κατσιμήτρος θέτει τόν θημέλιο λίθον στό Ἐκκλησιακί Χάνι Δελβινακίου (Ἀρχεῖο ἀείμνηστου Ἀπ. Βερτοδούλου)

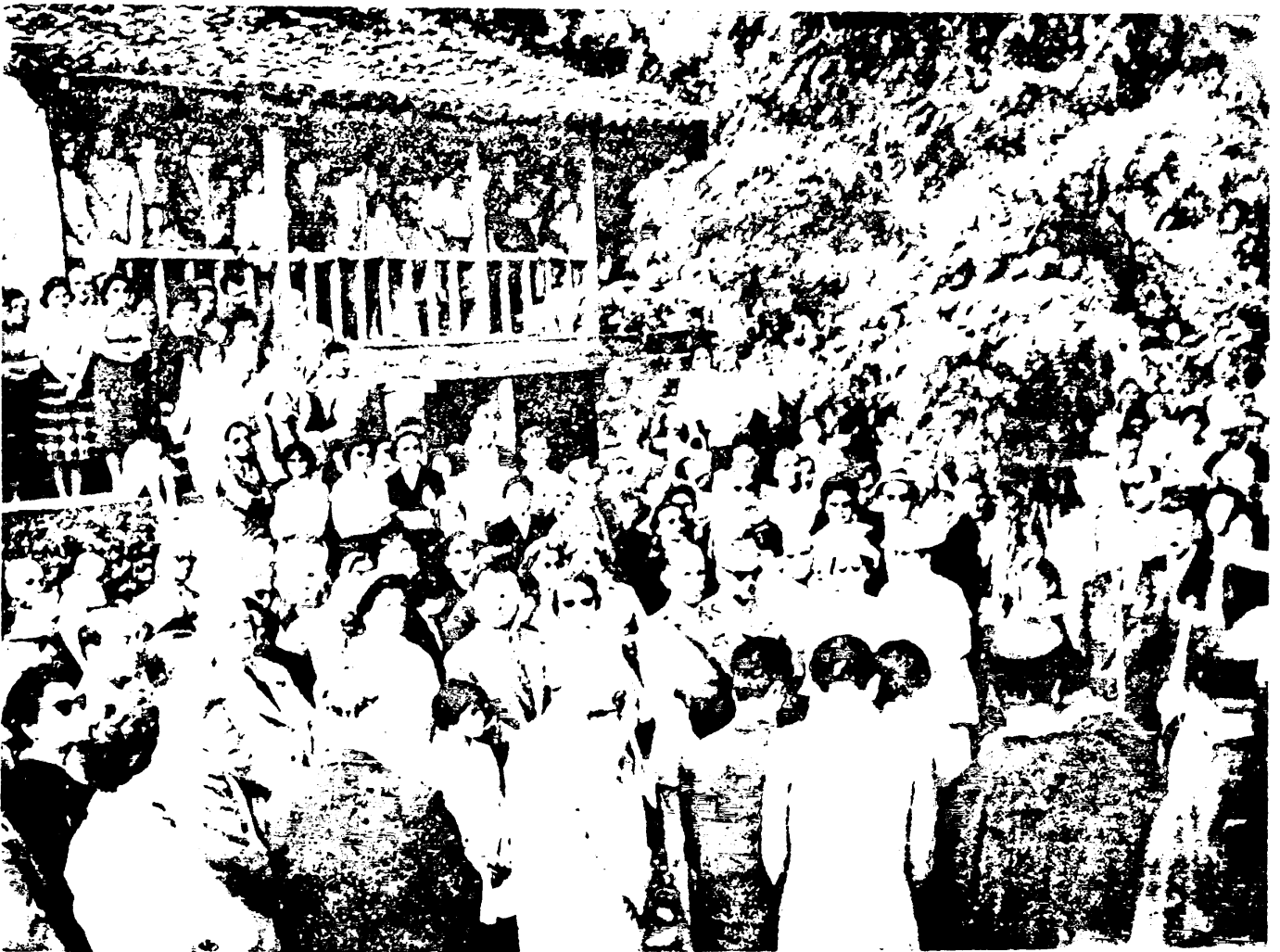

Παραμονές πολέμου. Τό 15ο Σύνταγμα παρελαύνει πρό του Στρατηγού Χ. Κατσιμήτρου στά Γιάννινα (Άρχεϊο άειμνήστου Άπ. Βερτοδούλου)

Ό Στρατηγός Χ. Κατσιμήτρος όμιλεϊ στήν τελετή θεμελιώσεως ναού Χάνι στό Χάνι Δελβινάκι (Άρχεϊο άειμνήστου Άπ. Βερτοδούλου)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ
Πρόσκληση σέ όμιλία	353
Χαρίση Γιάκη - Ό Βαλαωρίτης και οι δεσμοί του μέ τήν Ήπειρο	354
Βασ. Βετσοπούλου - Τί ήταν τό αγαπημένο μου Λεσκοβίκι	359
Ήλια Βασιλά. Ό λόρδος Βύρων στήν Πρέβεζα	365
Τού Χ. - Ήπειρωτικά Τσελιγγάτα	370
Κώστα Τέκτονα. Ή πολύτιμη έθνική προσφορά τής Γυναίκας τής Πίνδου	374
Μιχ. Πετροχείλου- Οί προσωπογραφίες τού Άλη Παισιά	380